

У В И И

1930
ий
Й
А
Н
В
А
Р

СЫЛНЭ МУТАН СҮРЭТАН ЖУРНАЛ

В у й л ы м а ш:

1. Лэнин колэн, Ленинизм ила 1.
2. В. Сави. Лэнин ой йыр-ваш коштэш! (Почэла-мут) 3.
3. М. М. Иванов (рушла гыч кэлыштарэн возэн). Лэнин дэкэ (пиэс) 4.
4. Иосиф Виссарионович Сталин. (Илышыжэ нэргэн) 12.
5. Шабдар Осып. Мардэж (почэла мут) 14.
6. Лэбэдэв, А. П. Шой кадыр (ойлымаш) 15.
7. Мичурин Иатман. Лука кулакын у ий йүд омынжо. 17.
8. Туштым туштэм, кычалза 18.
9. В. Мухин. Марий литэратурын кызытсылык корныжо 19.
10. Марий писачыл-влакын погынымашыжэ 22.
11. „У вийым“ тэргат 23.
12. „У вий“ вашмутым пуа 24.

МАРИЙ КУНДЭМ КНАГА ЛУКШО ПӨЛКА тыгай кнага-влакым ужала.

1. В. М. ВАСИЛЬЕВ. Кимсар 20 ур.	* * *
2. ОРЛОВ. Крэсаньык үдыр-влак 10 ур.	23. В. САВИ (Мухин). Лавыра 15 ур.
3. БРОНИН. Лэнин корно дэн I лук 40 ур.	29. ТУДАК. Сурт кайык-влак 15 ур.
4. ТУДАК. Тидак II лук 50 ур.	30. Н. МУХИН. Почэла мут-влак 65 ур.
5. ЙОГОР ПÓДЫР. Мүкш. ончымо 18 ур.	31. ШАБДАР ОСЫП. Күслэ йүк (поч. мут) 25 ур.
6. КОЗЛОВ и НИКУЛИН. Политграмот 1 т.	32. М. ШКЭТАН. Йумын йазыкшэ. (Ойлымаш) . 20 ур.
7. КИНДЕЕВ. Кузэ колэктиз озанлыкыш лэкман 15 ур.	33. ТУДАК. Ойлымаш-влак 30 ур.
8. КРУТОШИНСКИЙ. Колкоз члэнлан мом шинчыман 20 ур.	34. Л. Н. ТОЛСТОЙ. Пычкэмыш кэртэ. (Власть тьмы). Драма 35 ур.
9. ЯКОВЛЕВ. Шурно лэктышым кузэ кугэмдаш 20 ур.	35. М. М. ИВАНОВ. Мичушын мурыжо. (Почэла мут-влак) 50 ур.
10. КИНДЕЕВ. Шурно лэктышым кузэ кугэмдаш 15 ур.	36. С. Г. ЧАВАЙН. Көн вэрч? (Кугуйар). Рэ-вольют. драма 45 ур.
11. ВАСИЛЬЕВ. Вольык чэр эмлымэ 30 ур.	* * *
12. КЭЛТЭЙ ПАСЭТ. Алимэнтим кузэ кычалман 20 ур.	37. ВАСИЛЬЕВ В. М. Материалы религиозных верований и обрядов народа марий 30 к.
13. ТУДАК. Кулиганлымаш 20 ур.	38. ОН-ЖЕ. Элементарная грамматика марийско-го языка 35 к.
14. МИРОНСКИЙ. У корно дэн 10 ур.	39. ОН-ЖЕ. Религиозная секта „Кугу Сорта“ . . . 30 к.
15. БУЛАК. Батрак ырвээз кокласэ паша 05 ур.	40. М. Н. ЯНТЕМИР. Марийская Автономная Область. Очерк 2 р. 50 к.
16. ИВАНОВ. Сосна ашнымаш 15 ур.	41. ОН-ЖЕ. Описание МАО Краснококшайский кантон 45 к.
17. Түрлө автыр. Дэлэгаткылан пөлөк. Түрлө ынлыктармаш дэн ойлымаш-влак 20 ур.	42. ОН-ЖЕ. Тоже Моркинский кантон 45 к.
18. А. Л. СУББОТИН. Крэсаньыкклан могай копэратсэ күлэш 20 ур.	43. ОН-ЖЕ. Тоже Звениговский кантон 45 к.
19. Н. К. ЗОТОВ. Крэсаньык озанлыкыштэ йытын мушым ыштымэ 10 ур.	44. ОН-ЖЕ. Тоже. Оршанский кантон 55 к.
20. Е. ДОМБРОВСКИЙ. Крэсаньык сурт, йэш пого пайлымэ 30 ур.	46. ОН-ЖЕ. Тоже. Юринский кантон 55 к.
21. ФЕЛИКС КОН. Лэнинын сугыньжым партий кузэ шуктэн шога 5 ур.	46. ОН-ЖЕ. Тоже. Козьмодемьянский кантон . 55 к.
22. И. СТАЛИН. Пэш кугу вашталтышан ий . . . 05 ур.	47. ОН-ЖЕ. Тоже. Сернурский кантон 50 к.
23. М. И. КАЛИНИН. Иал озанлык нёлтымо корно дэн ик марда крэсаньыкклан налог куштылэмдымэ 15 ур.	48. ШЛЫКОВ. Очерк лесного хозяйства МАС. Часть I 1 р.
24. М. М. ПИСТРАК. Школ дэч ончыч туныктымэ 5 ур.	49. МИХЕЕВ. Основные правила русской грамматики в школах нацмен 35 к.
25. А. ОСИПОВ. Чывэ вўта 5 ур.	50. МИХЕЕВ. Методика русского языка в школах нацмен 1 р. 20 к.
26. С. ЛЮБИМОВА. Кожмак Натальэ 20 ур.	* * *
27. НЕПОКОЙЧАТСКИЙ. Кузэ мый сай имньым куштэнам 8 ур.	51. МАРИ КАЛЭНДАР 1930 ийлан 35 ур.

Мар. Ж.
1-1

Тўньасэ про-этэр-влак, ушныра!

КОК ИЙЛАН ЛЭКТЭШ

1930 ий
ЙАНВАР

№ 1

ТЫЛЧЭ ЙЫДА ЛЭКШЭ, СЫЛНЭ МУТАН, СҮРЭТАН, АДАК
ПОЛИТИК ДЭН ОЗАНЛЫК ЖУРНАЛ

Г.П.В.-ка бөлг. эка.
Лнгр. 1930 г.
Акт № 2.306

Лэнин колэн, Лэнинизм ила.

Луаткок ий эртыш Совет власть ыштымылан, кут ий эртыш Лэнин укэлан, колмылан. Тидэ кэчылаштэ тўнья ўмбэл шэмэр калык Лэниным шоналта, Лэниным ойыш пышта. Ойгыра, йывырта. Ойгыра Лэнин колмылан, йывырта Лэнин туныктымо йлышыш тўрыс пуртэн шогымылан, сотсиализм шармылан, пэнгыдымылан. Чын, Лэнин колмэк, кут ий коклаштэ чыла пашаштынат кугу вашталтыш лийэ, Лэнин корно дэн ончыко чот кайэна.

Лэнин ышкэжэ укэ гынат, йантар, вийак комунист партийжэ уло. Комунист партийым Лэнин ончэн куштэн, шуко сугуным партий пашаштэ, Совет пашаштат шуктэн шогаш кодэн.

Эк пөрвөйак партий ышкэжэ таза, партийштэ ик ой, ик шонымаш, ик корно лийжэ, Лэнин манын. Тугэ ок лий гын, партий вуйлатэн ок кэрт: пашазэ, йорло, ик марда крэсаньык тудлан ок иканэ.

Лэнин колымэк тротскизм вуйым чот нөлдыш, кодшо ийыштэ Бухарин йолташ партийлан ышкэ йонгыш ойжым вийтлаш төчыш. Партий коктытшыMAT сэнгыш. Тидэ пашаштэ партийлан пашазэ, тарзэ, йорло крэсаньык шуко пышышым пуышт. Партий гына огыл, чыланат нуно тротскизм, правый уклон осалым палэн налыыч. Чыланат шинчат, кузэ Тротский кодшо ийлаштэ рэволүтсий ваштарэш шогыш, пашазэ дэнэ крэсьныык кокласэ ушэмым кўрлаш төчыш, кузэ тудо пойан вэк тайналдэ, кузэ тудо ышкэ титакшым шарыш, варажым контрэвольүтсэнэр коклаш лупшалтэ. Бухаринын, моло

партийэс-влакын пурла вэк тайналмыштым партий вэшкэ чараш лукто, пашазэ дэн йорло крэсаньык-влак нунын йонгышыштым палышт. Ындэ правый уклон вуйлатышэ-влак ышкэ йонгышыштым, — киндэ погымаштэ кулакым пызырман огыл сотсиализмыш кулак ушна, сотсиализм ыштымаштэ эркинрак (вашкыдэ ошкылман—тэмпым изэм-

Лэнин кабинэтыштыжэ.

даш кўлэш, колхозым кугун шараш ок кўл—манмыштым партийлан почын пуыч, партийын тўнг корныжым чынэш ужыч. Тугэ гынат пурла вэк тайнылмаш паша-влакыштат, тэорийыштат лийын кэртят. Ончыкат тидым партий чот эскэрэн шога. Тротскизм, правый уклон дэн кучэдалмаштэ партийын Лэнин ойым, кўштымыжым эрэ шуктэн шогымашыжо раш койэш.

Партий йлыш нэргэнак Ленинын вэс сугунь-жо уло. Партий йантар лийжэ, партий гыч чыла шакшэ лукталдэш. партий дэн пашазэ, йорло ушэм чотэмжэ—Ленин манын. Ленинын тидэ ой-жат, тыгэ туныктымыжат илышыштэ тўрыс шукталдэш. Кызыт партий эрыктымаш эртаралдэш. Тидэ пашалан пашазэ, тарзэ, йорло ик марда крэсаньык чот полшат. Тўрлө күлдүмаш йэн-влакым, клас политикым мондышым—пойан вэк тайнышым, партий ойым колыштдымым, партий кочышкэ илыш сайэмдылшым, йўшым, партий корно гыч кораншым партий эрыктэн луктылэш. Тыгэ партий эрна, партий вий кушкэш, партийлан пашазэ, йорло крэсаньык чот инанэн, шўдө, тўжэмдэн партийышт пурат. Тэвэ тыгэ партий Ленин корнышто пэнгыдын шога.

Озанлык дэн совет пашаштат мэ шуко ончык кайэн улына. Совет апарат, Ленин туныктымо, почэш, эрыкталтэш: пойан, чиновник, бўрократ-влак, тўрлө йордымаш йэн-влак апарат гыч луктылдыт. Нунын олмэш пашазэ дэн йорло крэсаньык кокла гыч совет пашаш сай йэн-влак ушалдыт. Совет апарат шэмэр калыклан лийжэ, калык апаратлан ынжэ лийман туныктымыжо тўрыс шукталдэш.

Озанлык пашаштат Ленин туныктымо ончылно шога. Элым индустрийангыдэ, паврик, завод, элэктричэствэ элыш савырде, йал озанлыкым коператив корно дэн колтыдэ ончыко кайэн она кэрт, Ленин манын. Чын, тидэ пэш палэ, Ленин тидэ ойжо ик жапланат мондалтын огыл. У кугу паврик-завод-влак, элэктричэствэ стансий-влак, чойын корно ышталдыт, промышлэнностьлан кү-

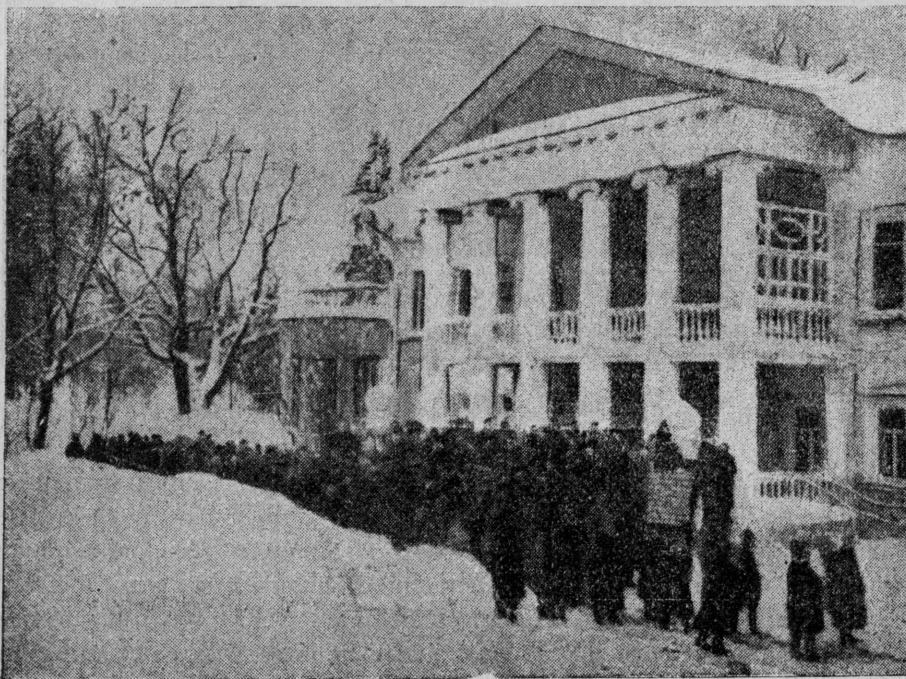
лэш ўзгарат—сырйо ыштымашат кугэм толэш. Ик манмаштэ—тошто россияэ промышлэнностьын тўсыжат кодын огыл, чыла шаралдын угучышталдын, вашталдын. Промышлэнность продуксий ожсо лэч кок кум гана шуко ышталдэш. Пасу-влакыштат трактор-влак кудалыштыт. Ий йэда ончыко кайэна, чыла тэчник—озанлык пашаштынат капиталист кугужаныш-влакым поктэн шуаш, эртэн кайаш шонымо эрэ ончылнына.

Йалым, йал озанлыкым сотсиализм корно дэн ончык колтэна. Колхоз, совхоз-влак эрэ шукэмыт, йал озанлык колэktivыш савырна. Йорло дэн ик марда крэсаньык-влак йалгэ, волосьгэ, район, округ дэн колхозыш пурат. Колхоз пашаштэ вич ийаш план тэнийак шукталдын. Капиталис элэмэнт кулак-влакым пытармэ корныш мэ чот тошкалын улына. Ленин ой, туныктымо—мэ ик жаплан ышкэ шонэн шойык чакнэна (нэп), варажым куржмыла ончык кайэна, капиталис элэмэнт-влакым пытараш пижына—раш шукталт толэш. Йал озанлык нөлталалдэш, кугэш ушналдэш, кулак-влак пытыралдыт.

Тэвэ Ленин корно дэн мэмнан ончыко каймына.

Натсиональный пашаштат Ленин туныктымо тугак тўрыс шукталдэш. Натсий-влак төр праван лийышт, төр ончалтышт, пролэтар культурыш ушналдышт, школлаштэ ышкэ йылмыштдэн тунэмышт, ышкэ йылмыштдэн казэтым, кнагам пэчэтлышт, культурышт, озанлыкышт нөлталалтшэ, вараш кодшо натсий-влаклан утларак полшэн шогыман, Ленин манын. Марий обласьса паша-влак ончымаштат натсиональный пашаштэ ончык каймына раш койэш: обласьыштэ чойын корно, элэктричэствэ вакш, ўй лукмо завод ышталдын; йал озанлыклан, промышлэнностьлан, культур пашалан шуко окса пуалдэш, казэт, кнага влак пэчатлалтыт. Натсиональный пашаштат мэ шуко ончык кайэна, Ленин ойым шуктэна.

Ындэ культур пашам налына. Ленин тыгэ ойлэн—мылана культур ок ситэ, вуйлатэн моштымашна начар. Тидэ пашаштат ындэ ончыко кайэнна. Школ-влакыштэ изыжат, кугужат тунэмыт, пашазэ дэн йорло крэсаньык-влак Вузлаштэ шуко тунэмыт. Культур пашаштат Ленин ой, Ленин туныктымо тўрыс шукталдэш.

Горки йал (Моско губ.). Ленин колымо сурт.

Ончылно шуко паша ыштышаш уло. Чылажат ик пэш кугу пашагыч — СССР-ыштэ сотсиализм илыш ыштымагыч, эл индустрийандымаш, промышленность йал озанлык нөлталмашгыч лэктын шогат.

Шушаш шошо ага—кугу политкомпаний. Тидэ кулак пытарымаш паша, йал озанлыкым сотсиализм корно дэн чот ончыко колтымаш лийэш.

Ончылно шуко йосө, нэлэ ужшашна уло. Кулак влак мэмнан ваштарэш түрлө сэмьн крэдалыт, — нуным мэ сэнэна; капиталис дэржавэ-влак мэмнам шөрын ончат, сөйым лукташ шонат, мылана йамдэ лийын шогыман, лүдман огыл.

Комунист партий дэн пашазэ, йорло, ик марда кресаньык коклаштэ ушэм пэнгызэмэш. Тидэ пашаштат партий Ленин туньктымым шуктэн шога.

Сотсиализм илыш, йошкар тул уло тунья үмбаке пэнгыдын шарла. Тунья пашазэ, йорло

Лениным тойаш нынгайат.

кресаньык-влак капитал ваштарэш чот шогат. Сотсийализм сэнга, капитализм пыта. Ласка, мотор илыш тунья үмбалнэ лийэш.

Комунист партий, Коминтэрн вуйлатымаш тунья үмбалнэ шарлыжэ!

Ленин ой йыр-ваш коштэш!

Ленин ой йыр-ваш коштэш!
Ленин ой йыр-ваш шолэш!
Ленин ой йыр-ваш кушкэш!
Ленин ой йыр-ваш шуэш!

Илыш көргым вэсэмда,
Илыш көргым вуэмда,
Илыш көргым вийангда,
Илыш корным йошкарта!

Ленин чынжэ йыр шарла!
Ленин чынжэ йыр шүла!
Ленин чынжэ йыр йүла!
Ленин чынжэ йыр ила!

Колыда? У ей шочэш!
Колыда? У вий лэктэш!
Колыда? Шэм йүд шылэш!
Колыда? Кулак йомэш!

Тошто илыш пудырга!
Тошто илыш сүмырла!
Илыш у гыч илана!
Илыш сылнын вожлана!

Ужыда? Колкоз сэнга!
Ужыда? Комун шарла!
Ужыда? Вийна ушна!
Ужыда? Мотор тунья!..

Комун вийжэ ылыжэш!
Комун вийжэ шукэмэш!
Комун вийжэ йыр рүжга,
Ленин вийым йыр пога!

В. Сави.

ЛЭНИН ДЭКЭ

Кум сүрэтан пьес.

МОДШО-ВЛАК:

1. Матвуй —йал совет вуйлатышэ.	9. Лунарля —пошкудо ватэ.
2. Ана —Матвуйын ватыжэ.	10. Когой }
3. Криша —	11. Ночи } коштшо тулык (беспризорный) йоча-влак.
4. Таньук — нунын эргышт.	12. Ии пашачэ.
5. Йыван }	13. Вэс пашачэ.
6. Сэмон }	14. Эртэн кайшэ (чалэ ұжам чийэ).
7. Йэпи кугыза —Матвуйын ачажэ.	15. Мари.
8. Савли —кулак.	16. Ватэ.

Тўналдыш сўрэт.

Матвуйын пўртшў. Ёстэл йыр Матвуй, Йыван, Сэмон шинчат. Комака воктэнэ йолжым кыргыштэн, тамакам шупшын Йэпи кугыза шинча. Ана—„О-о-о!“ манын азам рўпша. Ана дэчын тора огыл кўвар ўмбалнэ Криша кўзў дэнэ чырам шуэш. Таньук курчак кувалан павам урга.

Матвуй.—Ик жаплан тудо тўрланаш тўнгальэ. Вара сэмын пужлыш... Тудым чэржэ пызырал шындыш.

Сэмон. Тугэ шол! Чэр ышкэ пашажым ыштэнак ышта. Осал чэр пижэш гын, нигузэат утлаш ок лий. Тудат утлэн ыш кэрт... (Шып). Мыйын шонымаштэ, тудым кугу чэржак, кугу пашажак сэнгэн, докан?

Йэпи (шуэн, чот). Мо манаат?

Сэмон. Кугу пашажак сэнгыш, докан, манам...

Йыван. Тугак докан.

Сэмон. Пўрдэш - пўрдэш да машинат шолдырга Паша йэнгат машин сэмынак шолдыргэн, полдалгэн кэртэш. Тудат пашаш путрак чот ышта улмаш—маныт.

Матвуй. Пашажым тудо, очниш, мэмнан сэмынак чот ыштэн... Эрдэн тўнгалын кас маркэ. Чыла вэрэат шуын, нимомат мондэн огыл.

Йэпи (Матвуйлан). Мо манаат?

Матвуй. Чыла вэрэат шуэш ыльэ, манам.

Криша (Таньуклан). Таньук, тый Лениным чаманэт?

Танук. А тыйжэ?

Криша. Чаманыдэ... Кузэ от чаманэ?

Таньук. Мыйат чаманэм...

Йыван (Матвуйлан). Тый, Матвуй танг, тудым ужынат, маныт. Ужынатак мо вара?

Матвуй. Ужнам, родо-шамыч, ужынам. Тэмдан дэнэ мутланымэ сэмынак тыгэ ваш шинчэнак мутланэнам.

Йыван. Тыгак шинчэнат?

Матвуй. Тыгакак... Иёршөш изак - шольак сэмын шинчэн улына. (Ана чийэн түгө лэктэш).

Сэмон. Тый, Матвуй, сайнак йарымлэн пуйан!? Кузэ вара тый тудын дэкэ мийэнат?

Матвуй. Мыйым йал марий-шамыч продналог нэргэн Москошко колтэн улыт ыльэ. Тый тудым от шинчэ. Лачак пашаш кайэнат ыльэ?

Сэмон. Тугэ, тугэ...

Матвуй. Москошко мийшым, ончэм Москоэт мэмнан йал гай огул. Моткоч кугу. Ик арньа вуса коштымда ижэ Ленин дэкэ мийэн шуым. Ленин дэк пураш ушэшэмат ок воч ильэ... Лачак Торэш-күвар Онисым ваш лийнам. Вара тудо мыйым Ильыч дэкэт колтыш. Корно муашлан ик йолташ лэктэ. Мийэна. Кугу савар. Саваржэ—крэмль—маналтэш. Шкэ кагазнам ончыктышна да мэмнам вигак Ленин дэк колтышт. Ончэм. Ленин үстэл коклаштэ шинча. Изи пондашан. Вуйжо чара, капшэ ик мардарак. Пэл шинчажым кумалдэнрак онча: „тышкырак тол!“—маншыла койэш. Үстэмбалныжэ—кнага, книшка мучаш укэ. Вара пашажым кудалдышат мый дэнэм мултанащ түнгальэ. Мый тутлан чылажымат рат дэнэ гына, дуктын пыштышым. Тудо мыйын мутэм ача сэмын колыштэш. Ойлэн пытармэкэм йодыштащ түнгальэ. Мэмнан илыш нэргэн йөршөш йодышт пытарыш.

Йыван. Онгай!

Матвуй. Ындэ онгайжым ойлыманат огул. Кутыра, а шкэжэ мыйын йолэм онча. Йындалэмжэ мыйын чылтак шаланэн. Нимолан öрынам. Ленин тидым шижэда „ит öр“ маньэ. Вара кнагам нальэда ала мом возаш түнгальэ. Эрлашыжым тидэ кагаз дэн мыйланэм у кэмым пуэвэ.

Сэмон. Чынак?

Матвуй. Чын. Тидэ кэмым мый кызытат эскэрэн ашнэм. Ленин пумо кэм—пэш кугу пөлök. (Шып).

Криша. Таньук, Лениным ужмэт шуэш?

Таньук. Ужмэм шуэш да... колэнгын, кузэ ужат?!

Криша. Колшыжым коч ужшаш ильэ?

Йыван. Мом ойлаш, Ленин мэмнан илышым палэн!

Сэмон. Ленин нарэ палшыжэ түньяштыжэ моло укэ.

Матвуй (эргыжлан). Криш, пондым нал да, калыкым скотыш чумыро, Ленин колэн, ман. Шу-кэртэ огул ача РИК гыч кагазым кондэн, ман. Йöра? (Ана пура).

Криша. Йöра! (Тарвана).

Матвуй. Адак чулымрак кошт!

Криша. Йöра (Чийа).

Таньук. Криш!

Криша. Мо?

Таньук. Мыйат пырлыа мийэм... Нангайэт!?

Криша. Тый кылмэт вэт?

Таньук. Ом кылмэ.

Ана. Могай коштмаш? Ит кай! Нэрэтым йүштö налэш.

Таньук. Кузэ налэш? Мый нэрым шовыч дэн пүтрэм!

Матвуй. Молан чарэт, аважэ? Айда, кайжэ...

Криша. Таньук, вашкэрак чий! Кайжэ!

Таньук. Чэчас. (Чийа).

Ана. Толйан, шовычэтым пидын пуэм. (Пидэш).

Криша дэн **Таньук.** Айда! (Кайаш түнгальт).

Криша (омсам почэш, Савлий түкнөн пура Кришан вуйэшыжэ мўшкыржö түкна. Кришамыт кайат).

Савлий. Вара кузэ илымашда?

Матвуй. Илэна.

Савлий. Ай, ай шочшэт—шамыч изишак мўшкырэм ышт пудэштарэ... (Мўшкыржым нийалдэн омбак шинчэш). Мыйын тарзэ-шамыч—Ленин колэн маныт. Вара чынак колэн, мо?

Йыван. Чынак колэн, Савлий!

Савлий (пондашыжым нийалда). Тугэ, тугэ... Ойлашыжат ок шого да, но ойлэн ончэм огула. Туда ийа пэш кугу пашам ыштэн, илышым йөршöшак пудратэн кодыш. Ораньэкак унчылий—вуйын шогалтыш.

Матвуй. Тугак күлэш ильэ. Ленин сай пашам ыштэн.

Савлий. А мо сайжэ? Нимо сайжат укэ! Илышым гына, пужэн кодыш. Тошто шотак лийэш ильэ гын, шүдö пачаш сай ильэ... Нимо осалат ок лий ильэ. Очыниш, йумо кудалтэн! Ленин ышкэжат йумыдымо ыльэ, маныт. Садланак вэт тудым йумыжо пуштын.

Матвуй. Эй, ойлэт вэт, Савлий кугыза! Йумо огул, чэр пуштын!

Савлий. А чэржэ кувэч толын шонэт? Кö колтэн? Йумо колтэн огул мо? Ындэ ала мо лийэш?

Матвуй. Мо лийэш? Нимат ок лий. Пырт йöсырак лийэш гынат, чытэна!

Савлий. Чытэда гэвэ! Ленин дэч посна мом ыштэда?

Матвуй. Ит ойдыро! Мый ышкэтын огынаул!

Савлий. Шкэтын огыдал да... Лэниндажэ укэс!

Матвуй. Лэнинна укэ гынат, тудын шочшыжо, игыжэ илат.

Савлий. Могай шочшо? Лэнинын шочшыжо укэ—маныт ильыс?

Матвуй. Уло, Лэнинын шочшыжо—коммунист (большэвик) партий. (Молылан). Айдыза, родо-влак, погынымашкэ миэн толына!

Йыван. Айса, мийэн толына. (Кайат).

Савлий. Большэвик партии кодын... (Кугун шүлалта).

Йэпи. Мо манаат?

Савлий (кидшым лупшалэш). Эй, кугыза! Нимат от палэ!

Йэпи. От кайээ? А мый кайэм! Қоч ала изишак пылшэмлан сопна.

Савлий. Куш кайэт? Комака ўмбақэт воч да, кий?!

Йэпи. Мо-о-о?

Савлий. Комака ўмбақэт күзө—манам.

Йэпи. Вот-вот... Мыйат манам вэт, ала изишак сопна.

Савлий. Эк, илыш! Шонго йэнжат, чыла вэрэ нэрым шүшкаш төча. Томаша!

Йэпи. Айда, айда! Пырля кайаш сайрак! (Чийа).

Савлий. Эк, илышэт! Шонго гынат, вэс мурым мура. (Кайат).

Ана (пёртым ўштэш, вургэмыч ишкышкэ сакала, вара адак азам рүпша) О-о-о!... Изи. Ваньу папалта Папалта! Ö-ö-ö! Нэралта!

Лукарля (пура). Мом ыштэт, йэнгай? Йара улат гын, айда, погынымашкэ кайэна!

Ана. Погынымашкэ мом манын мийэн шинчат?

Лукарля. Мом—манын огыл... Колышташ! Лэнин нэргэн кутырат. Айда, кайэна!

Ана. Йөра! Ваньукэм мала, чай!

Лукарля (шүпкаш мийэн онча). Мала. Чий! (Ана чийа. Кайат. Ик жаплан кончэрыштэ никбат ок лий, вара Криша дэн Таньук пурат).

Криша (йыр ончылтэш). Э-э-э, нигат укэс. Чыланат кайэн улыт, аман?

Таньук (ужга кудашыла). Криша, тый вара шантэ чынымак ольшыч шо?

Криша. Чынымак улдэ мо? Тый, Таньук мыйын ойэм никөланат ит каласэ.

Таньук. Огым! (Курчак кувалан тувыр пүшкышташ тўналэш). Криша, шучко вэт? От лўд мо?

Криша. Шучко! Кузэ тугэ шучко? Мый ышкэтынак ала кушкат кайэм. Лўдаш изи ом ул вэт! Луат ик ийаш уламда!?

Таньук. Тора вэт, Криша?

Криша. Йолын ом кай вэт. Машина дэн пырчат мўндўр огыл! „Вьужик“ вэлэ койат.

Таньук. А кунар мэнгэ?

Криша. Кунар мэнгэ? Шым шўдө.

Таньук. Кузэ палэт?

Криша. Школышто учытыл каласэн. (Комака ўмбалпэ пудыратылэш).

Таньук. Мом кычалат?

Криша. Котомкам. Киндэ пышташ котомка күлэш. Иктаж кок туарам пыштэм.

Таньук. Криш, а тый кузэ кайэт?

Криша. Кузэ кайэм? Вагон дэнэ. Пурэн шинчам да кайэм.

Таньук. Окса күлэш вэт?

Криша. Укэ. Окса ок күл. Мый йышт кайэм. Иктат ок шиж.

Таньук. Шижыт гын вара мом ыштэт?

Криша. Шижыт гын... (Шоналта). Лэнин дэк кайэм, ида логал—манам. Вара мыйым иктат ок тўкө. (Шып). Мо тугай, тыштэ котомка укэс, чуланыш лэкшаш... Тушто уло чай. (Лэктын кайа. Изиш лиймэкэ мэшакым конда). Мэшак рожын... На, тумышто (Таньуклан пуа).

Таньук (тумышта). Криш, мыйат мийэм! Нангайэт...

Криша. Кушко?

Таньук. Лэнин дэкэ.

Криша. Изи улат... Нэрэт кылма.

Таньук. Ок кылмэ. Мый тудым чот эскэрэм.

Криша. Укэ. Ом нангайэ..

Таньук. От нангайэ гын, мый ачажлан каласэм, вэт!

Криша. Мош ойлыштат? Ача нимом ок ыштэ. Мый вэт кийар шолышташ ом кай. Мый Лэнин ужаш кайэм.

Таньук. Мыйат Лэнин уисаш кайэм.

Криша. Тый изи улат. Тыланэт ок лий!

Таньук. Кузэ ок лий? (Шорташ тўча).

Криша. Йөра... Нангайэм. Ит шорт! Никөланат, нимомат ит ойло! Эрла, эрдэн эрак стансийыш кайэна. Варажэ „выжжик!“ вэлэ кайына.

Шовыч вола.

Вэс сўрэт.

Моско ола. Бульвар. Пушэнтэ-влак. Тэнтыл-влак. Автомобиль йўк шокта. Трамвай онгырат коклан шэргылтэш. Кас. Пэл могырым электро понар тул койэш. Криша дэн Таньук пурат, Криша тойам тойалэн тупыштыжо мэшак. Таньук Криша почэш пура. Йыр-ваш ончылтыт.

Криша. Ит лўд! Тол!

Таньук. Криш, вучо! Йомам!

Криша. Ит лўд, ит код, кодат гын, йомат! (Автомобиль).

Таньук. Криша!

Криша. Мо дэч лүдат? Мэран гай вэлэ кычкырэтис.

Таньук (ордыш онча). Криш, ончо, ончо! Ужат, орва имньэ дэч поснак кудалэш!

Криша. Айда тидэ тэнгылышкэ шинчына (Шивчыт).

Таньук. Ала поктэн колдат?

Криша. Кө покта? Ит лүд! Тэнгылжэ чомам ок кудалтэ вэт? Нимат ок лий?

Таньук. Ой, пөртшө, пөртшө! Путрагак кугус? Төрзажым шотлэн шукташат ок лий. (Шып). Криш, тыгай кугу пөртыштө йэнг ила мо?

Криша. Илдэ мо... Илат. Огыт илэ гын, пычкэмыш лийэш ильэ. Ужат могай волгыдо!

Таньук. Адак орват кудалэш. (Автомобиль йүк). Криш лүдам! (Криш воктэкэ лийэш). Молан тынар урла.

Криша. А мый кувэч шинчэм? (Упшыжым тэмдалэш). Ну, Моско! Тыгай ик пөртышкыжак иктаж түжэм йэнг пура дыр? Мэмнан Савлич починга шагалат лийэш, докан?

Таньук. Тулжо! Понаржэ кунар уло! Мэмнан йалыш коч ик понаржым пуэн колтышт ыльэ.

Криша. Тэвэ иктаж кана мэмнан йалат тыгайак волгыдо лийэш... Мэмнан Васлий Тимопэйич—учитыл тугэ ойла.

Таньук. Криш, понарыштыжэ мо йүла? Карасинак мо?

Криша. Карасин? Карасин волгыдо огыл вэт. (Шовалта). Э-э! Кузэ кала? Шого! Ушэшэм возо. Л-л-лэк-тричэствэ? Вот мо!

Таньук. А мо тугай тудо!

Криша. Ом шинчэ... Манам вэт, лэктричэство! Шовычэтым сайрак пид! Нэрэт кылма.

Таньук (шовычшым төрлалта). Москон пөртшөгына, кугу. Пушэнгыжэ, ужат пэш изи! А мэмнан пөрт изи, пушэнгэ пэш кугу.

Криша. Тугэ... Ындэ Лениным кычалаш күлэш.

Таньук. Күлэш да... Огына му вэт! Ужат вэт, йэнг пэш шуко уло.

Криша. Йэнгжэ шуко гынат, Ленинжэ иктэ вэлэ—муаш лийэш. Муына! Изишак каналтена да вара кайна. (Мэшак гычшэ киндэ шулгыш дэн тустам лүктэш). На, коч! Шужэнат вэт (Пуа).

Таньук. Киндыжэ йөршөш кылмэн!

Криша. Нимат огыл... мўшкырэшэт шула Кэч, айда!

Таньук. Криш, мыйын омо шуэш...

Криша. Омэт шуэш гынат, чытэ! Тэвэ мөнгө мийэна гын, вара чот малэна! Коч, айда! Мўшкырэтым тэмэ. (Кочкыт. Когой дэн Кочий пурат).

Когой. Мо тыштэ... тыгай топой кашак вэлэ шинчалтытыс.

Кочий. Нинэ мэмнан огыт ул. (Криша дэн Таньуклав). Тый кө улда? А?

Криша. Мэ мо?

Кочий. Тэ, тэ..!

Криша. Мый Криша улам, а тидыжэ—шужарэм!

Когой. Шужаржэ... Колат! Охо-хо-хо! (Элна).

Кочий. Шужарэтын лүмжө кузэ! Ороптьана мо?

Криша. Ороптьана огыл... Такийана!

Когой. Ороптьана огыл... Такийана! Ох-хо-хо!

Кочий. Вара тэ кусо улыда?

Криша. Савлич йалгыч... Шүкшү Йэнатийын шочшыжо улына.

Когой. Сволыч йал гыч... Охо-хо-хо! Шүкэн лукшо мо?

Кочий. А тэ тыш шумэш мом кычалын толда?

Криша. Лэнин дэкэ!

Кочий. Лэнинжэ колэныс!

Криша. Мэ тудын капшым ужнэна!

Кочий. А... капшым! (Шып). Тэ мо шотдэнэ тидэ тэнгылыштэ шинчэда? Кө күштэн? (Когойым тўкалда).

Криша. Никөат ыш күштө: ышкак шична.

Когой. Тидэ пүкөныш ышкэ шинчаш огэш лий. Тэ альэ ужамат Моско правилым ода шинчэ.

Криша. Могай правил?

Когой. Могай правилжым шыч кол мо? Моско правил. Йоддэгызэ шичмыланда мый тэмдам милитсийлан кучыктэм. А милитсийжэ тэмдам чурмашкэ пэтыра.

Таньук (лүдын изаж дэб шўрангэш). Изай, Криш!

Криша. Молан чурмажэ? Мэ нимомат ыжна шолышт вэт!

Когой. Ыжда шолышт! Тидэ шолыштмыдэн иктак. Моско правилым пудырташ ок лий. Москошто йоддэгызэ шичмылан огыл. Титак шўвалмыланат чурмаш вэрэш кэртат. Тугай закон... Законлан торэш шогаш ок лий. Тидэ законом Калинин луктын.

Криша. Тугэ гын, мэ тыжэчын кайэна! (Тарванат).

Когой. Укэ... Кызыт кайаш ок лий. (Кришам шоқыш гыч куча). Кочий! Кугу Мильтоном*) кондэ! Мий! (Кочий куржэш).

Криша. Ит кучо! Колто!

Когой. Колтэм тэвэ!

Таньук (лүдын). Криш!

Криша. Ит кучыкто! Чурмаш ит шындрэ!

Когой. Киндэт дэ. туаратым пуэт гын, кол тэм?

Криша. Йөра, пуэм! Колто.

Когой. Пу! Йөра! (Криша киндым шулэш). Кугурак шул! Күжгүн! Ит чаманэ!

*) Пий лүм.

Криша. На! (Туарадэн киндым пуа).
Когой (Кочий каймаш вэжэ). Эй! Кочий, Милто-
 ным ит кондо! (Кришамытлан). Ындэ коч кунар шин-
 чыза! Тэмдам никөат ок вурсо... (Воштыл-воштыл
 кайа)...

Криша (ончэн кодэш). Мэмнам йөршөшак мускы-
 лышт! Оталышт!

Таньук. Криша! Айда кайэна! Кучат вэт...

Криша. Кө куча! Мэмнам онталэн улыт. Айда,
 шинчэ! (Кочий пура).

Кочий. Эй! Шүкэм йал. Киндым пу! От пу-
 гын, Мильтоным кондэм.

Криша. Тэвэ талнэт—киндэ! Тэвэ—мильтон!
 (Мүшкындым ончыкта).

Кочий. Пу, манам. Иктылан пуэнат гын, вэ-
 сыжымат йара ит кодо.

Криша. Мый онталэн коштшылан киндым
 ом пу.

Кочий. Коклан ондалдэат ок лий. От ондалэ
 гын, шужэн колаш вэрэштэш. А мыйын шужэн
 колмо ок шу... Ну, Мильтон кондаш кайэм!

Криша. Шого ит кайэ! На, туарам пуэм.
 (Пуа).

Кочий. Пэш кугу тау! Тачэ ик шүраш пыр-
 чышат чыкэн ом ул ыльэ. (Кайа).

Таньук. Криша, айда, кайэна! Кидэм пэш
 кылмэн.

Криша. Чытэ изишак! Мыйын кид огыл, йо-
 лэмат кылмэн да,—чытэмыс! Пижэтым сайрак
 шупшыл чий. (Таньук төрлата. Криша мөшакым кыл-
 да). Ала кө толэш? (Таньук эгыра). Шып лий. (Эр-
 тэн кайшэ пура).

Таньук. Криш, Лэнинэт кушто! Мийэн йод!

Криша. Түчү, йолташ шогыйан! (Эртэн кайшэ
 шогалэш).

Эрт. к. Мый могай йолташэт улам!? Нолнэр.

Криша. Чүчү!

Эрт. к. Мо лышташ гай пижынат... Мыйын
 пуаш нимат укэ. Тэмдангай топой шуко уло. Йо-
 го кашак.

Криша. Мый күчымаш укэ, чүчү! Мый күчү-
 зо ом ул...

Эрт. к. Күчызө от ул гын, вор улат. Күсэным
 савыркалэн коштат. Кай! Коран! (Ужгам солалта
 да кайа).

Криша. Мо тугай? А! Чыланат пирэ гай улы-
 тыс. Лэнин дэк шуашат пэш йөсө, Таньук!

Таньук. Пэш йөсө. Ик сай йэнат укэ ала мо?
 (Шорташ төча).

Криша. Шортэш... Кө толашэт күштэн? Мый
 тыйым вийэш кондэн ом ул вэт...

Таньук. Мый Лэниным ужаш толынам.

Криша. Лэнин ужаш толшо шортман мо? Мый
 ом шортыс... Тыйат ит шорт. Кидэтшым таратыл!
 Вара ок кылмэ... Чэчас кайэна.

Таньук. Пэш йүштө... Ик сай йэнат укэ ала мо?

Криша. Уло. Ит ойгыро! Шып лий! (Умбак он-
 чалэш). Шып лий! Ужат кок йэн толыт...

Таньук. Адакат иктаж ужга чийшэ толэш дыр?

Криша. Огыл... Ужга чийшэ огыл: коктынат
 пүнчак чийшэ улыт. Сайрак улыт гын, йодына!
 (Өрдыжыш мийэн шогалыт. Кок пашачэ-влак пурат).

1 паш. Айда, тышак шинчын изишак шуп-
 шылна!

2 паш. Айда, шинчына. (Шипчыт). Эшэ альэ
 кайашна сита.

1 паш. Эркынат шуна. (Папиросым пыжыктат).

2 паш. Чэрэт пэш кужу, докан?

1 паш. Кужу дыр, очыни! Тачэ мэмнан па-
 шачэ-влак вич час вучэныт.

2 паш. Вучыдэ, тысыжэ кунар да, адак
 поэзд дэн толшо-шамычшэ кунар уло.

1 паш. Изиштынат, кугуштынат ужмышт
 шуэш вэт... Лэнин вэт пэш кугу айдэмэ улмаш.

2 паш. Садлан вэрчын тудым көч-көнат уж-
 мыж шуэш вэт...

Криша. Мыйын ачамат Лэниным ужын.

1 паш. А, тэжэ кө улыда?

Криша. Мыйыжэ Криша улам, а тидыжэ—жу-
 жарэм Таньук...

2 паш. Түгэ, түгэ... Вара тэ кусо улыда!

Криша. Мэжэ... Савлич починга гыч... Мүндүр-
 нө... Тывэчын шым шүдө мэнгэ лийэш.

1 паш. Тэмдан ача-авада уло?

Криша. Уло. Ача-ава огыл, кочамат уло.

Таньук. Кочамжэ шүкшү.

2 паш. Шүкшү... Молан Москошко коқты-
 нын улыда?

Криша. Лэнин дэкэ.

1 паш. Лэнин дэкэ?..

2 паш. Кө тэмдам тыш шумэшкэ колдэн?

Криша. Никөат колтэн огыл. Мый йышт то-
 лын улына! Лэниным ужына да, вара адак мөнгө
 кайэна.

Таньук. Лэнин дэкшэ ала гузэ кайаш? Она му.

1 паш. Ида лүд! Мэат Лэнин дэкэ кайэна!
 Пырля муна.

Криша. Йөра... Укэ гын... йомат вэлэ. Йыр-ваш
 урэм, автомобиль... Ушэт вэлэ кайа.

1 паш. Йөра... Ындэ муна. Э-э, Криша, тый-
 ын шүжарэт йөршөш кылмэныс.

Таньук. Укэ... Ужгамжэ шокшо... кидэм гына
 кылмэн.

1 паш. (Пижым чыкта). Айда, пижэтым ваш-
 талтэна. Альэ шовычэтымат сайрак пидын пуэм.
 (Пидэш). Лэнин киймаш пөрт воктэнэ тулым оллат.
 Тушагын вара ырэт! Айда, тарваныза!

Криша (Таньуклан). Тэвыс, Таньук, сай йэнгэт
 кушто! Москоштат сай йэным вэрэштна! (Кайат).

Шовыч вола.

Кумышо сүрэт.

Дэкоратсий тунгалтыш сүрэтын гайак. Устол вуй воктэнэ Ана тувырым урга. Комака воктэнэ Йэпи кугыза йыдалым тодэш. Түно рүмбалгэ.

Ана (кугун шүлалта). Ок, паша ыштымэмат шинчэн шинчимэмат ок шу.

Йэпи. Йомын улыт гын, иктаж могай гынат, палэ лийэш ильэ. Шагал жап огыл вэт?!

Ана. Тачэ нил кэчэ шуэш.

Йэпи. Мо гынат лийынак, докан? Йа пирэ кочкын, йа йомынак улыт... Ала кылмэн шинчыныт? Ийгэчыжэ пурак огыл. Пэш йүштө. Вашкэ карта-пайга лийаш лийэш.

Ана. Эк, лучо ит кукто! Тулэч поснат чонэм корышта.

Йэпи. Пирылан ушанаш ок лий, ок коч, манаш ок лий. Тэвэ иктаж коло ий эртэн, пожалэ, Карпиш Йыванын уныкажым пирэ кочко... Иктаж кум арна кычалын улыт. Вара Тосут корэм үмбалнэ муын огыт ул мо! Эк, ко-кок!

Ана (чот. Шыпырак лий! Шүмэм тулэч поснат вургыжэш. Чарнэ! Йүдэнат мо?

Йэпи. А-а?!

Ана Шыпырак лий, манам!

Йэпи. Эк, мом ойлаш?! Тэлэ рүдылан пирэ пэш осал лийэш. Имньымат, ушкалымат,—чыла кушкэдэш. Мэмнан йоча-влаклан шуко күлэш шонэт?

Ана. Чарнэт, укэ?!

Йэпи. Тугэ, тугэ... Кызыт пирэ пэш осал!.. (Лукарля пура).

Лукарля. Вара, кузэ илымашда?

Ана Омбакэ шич! (Лукарля шинчэш). Сай жэ можо, эрэ икшывэ-шамычэмак шонэн шинчэн... Ушэм вэл кайэн. Ныл кэчэ шуэш, ниомгай увэрат укэ.

Лукарля. Мо тугай? Кушко нуно йомыныт?

Ана. Ниомат шинчаш ок лий.

Лукарля. Каймыштымат ужын огыда ул мо!

Ана Укэ. Эрдэн кынэлым... Шым шагат ыльэ. Ындэ Кришамытымат помжалташ йөра ман мийшым... Укэ... Варажэ школышкат мийшым, туштат укэ!

Лукарля. Школышкат мийэн огыт ул?

Ана. Укэ—манэш.

Лукарля. Иктаж кушто аныргэн коштыт гын, вэлэ?

Ана. Укэ... Йомын огыт ул. Йомыт ыльэ гын, мо гынат, шокта ыльэ. Школжо торак огыл: ныл мэнгэ вэлэ лийэш.

Йэпи. Эк, шонэт-шонэт да ушэт вэлэ кайа. Вуйэмланат „чытыр-чытыр“ вэлэ чүчэш. Нунылан шуко күлэш шонэт. Могай йүштө да?! Иктаж лучо ий лийэш тыгай йүштө лийын огыл.

Лукарля. Кычалашыжэ кайэныт, альэ укэ?

Ана. Кайэныт. Йыван дэн Сэмон „корно вож

йэда коштына“ маныт. Матвуйжо Р.И.К-ш кайэн. (Шып). Ындэ вуйэм вэлэ пөрдөш. Шонэн шуашат ок лий...

Лукарля. Альэ тунарак ит ойгыро! Шкэндым пытарэт. Йумо ок пу гын, сөсна [ок коч. Эргыч дэн үдырэтат лэктыт. (Йол йүк шокта. Сэмон дэн Йыван дурат).

Ана. Вара кузэ? Мунда, укэ!

Йыван (тулупым кудашыла). Укэ... Энгэт солаш мийышна. Вара Чывэ-солаш... Чывэ-солагыч күран корно дэн пөртылшыла лулэгым вэлэ ужна!

Ана. Ой, йумо! (Төршта). Мом ыштэм? Чонэм: Игэм!

Лукарля. Томаша!

Сэмон. Мо пэш [лүдыда... Лулэгыжэ вэт айдэмын огыл. Пырэээ лулэгэ. Пирэ пырэзым пызырэн докан.

Ана. Ой! Моткоч [лүдыктышда! Молан [тыгэ лүдыктэда?

Йыван. Удрамаш дык [удрамаш вэт! Умылэн налдэ вигак лүдэш. Мийдэгызэ Моском ужаш, ок лий вэт... Тыштат тугак. Пөрвой колышт, вара лүд! Ох-хо-хо!

Сэмон (тамакам пижыкта). Кычална-кычална, нимат укэ. КолшыMAT ыжна му, илшыMAT укэ. Тылэч умбакшэ мом ышташ, ом шинчэ.

Йыван. Ындэ Матвуйым вучалташ вэрэштэш. Ала тудо иктаж сай увэрым конда.

Ана. Эк, йумыжат! Шоныдымо, ойгыш пэрнышым. (Окнаш онча). Ала мо... Матвуйжат шуко шога?

Лукарля. Паша уло, дыр?

Ана. Кэч иктаж могай увэр толжо ыльэ...

Йэпи. Мо манаат?

Ана. Кэч увэржэ вашкэрак [толжо ыльэ—манам.

Йэпи. Тугэ шол.

Ана. Эк, пүршыжат!

Йыван. Кызыт нимат муаш ыш лий.

Йэпи. Нунын лүмэш попом кондэн, паникидым ышташ күлэш.

Ана. Мом ойлыштат? Ушэт кайыш мо?

Йэпи. Паникидым ыштэт гын, чонышт йүлаш тунгалэш... Вара толыт... Омэшат кончат. А колэнак улыт гын вара огыт тол, омэшат огыт кончо.

Ана. Колэн огыт ул вэт! Паникид дэч поснат чонэм йүла.

Йэпи (кыдшым пылышдэк штэн). А-а?

Ана. Паникид дэч поснат чонэм йүла манам.

Йэпи. Паникид ыштымэкэ илат гын, толытак! (Шып).

Лукарля. Тыйланэт, Матвуй-ватэ йынгай, мужангчэ дэкэ мийэн толашэт күлэш! Тэвэ Осып почингаштэ пэш галэ, карт дэн мужэдшэ уло—маныт. Тудо—чыда пала, манэш.

Йыван Эй, Лукарля! Кудо-окулым ойлыштат. Манэш манэшлан ушанэт гын, вуйэшэт шо вычэтым ит пид, манэш. Чыла „манэш—манэшым капка мэнтыжэ укэ“, манэш.

Лукарля а. Вара тыйланэт Йыван изай палмыжэ ок күл мо?

Йыван. Мужангчэ мый гайэмак нимомат ок палэ: шойыштэтш вэлэ. (Савлий пура).

Савлий (крэсла). Сай илымаш, кутырмаш!

Сэмон. Изисак мутланэна!

Савлий. Йочадам ыжда му мо?

Ана. Укэ.

Савлий. А... озадажэ кушто?

Ана. РИК-ш каэн. Вашкэ толэш.

Савлий. Йёра! Изисх вучалтэм. (Шинчэш). Газэ-тымат конда дыр? Газэт лудмо шуэш?

Йыван. Конда гын, лудына. (Шып).

Савлий. Кумышто Лэниным тойат—манмэ гыч шокта. (Шып). Эк, ындэ! Большэвик - влак, мом ыштат гын? Ындэ вэт вуйлатышыштат укэ.

Сэмон. Ожно мом ыштэныт, тудымак ыштат.

Савлий. Ындэ, очниш, пэрэворот лийэш, шонэм. Калык йөршөш пужлэн. Эсогыл, лапкэ почашат эркым огыт пу.

Йыван. Тыйын лапкэт дэн мом ыштэна. Мэ ышкэ копэрэтивым почына. Тыйын кул лиймэ ок шу!

Савлий. Эк калык! Могай кул? (Түнө „тпру“ шокта).

Ана. Толыт... (Омсаж дэк куржэш. Ваштарэшыжэ Криша, Таньук, Матвуй пура. Ана шочшыштым вүчка). Ой, йумыжат! Игэм - чонэм. Изис чынчэ падрашэм. Кушто коштыда?

Криша. Мый Лэнин дэкэ мийэн улына.

Матвуй (кудашшыла). Мом ыштэт? Тыгай пашалан кыраш ок лий! Стансийыш мийшым, ончэм вагонгыч коктын „лүзгэ“ лэктыт. Куш мийышда манам. „Москошко“, маныт.

Савлий. Эк, илыштэт! Ужат тидэ ындэ йоча мо?

Йыван. Молан Москошкыжэ мийэн улыда?

Криша. Лэнин ужаш. Так туш шүмэш она кай ыльэ. (Марий пура).

Марий. Матвуйын йочашт - влак толын улыт.

Ватэ (пура). Э-э! Тэвыс, Криша дэн Таньук! Йэпи кугыза токак паникид чүкташ төчөн коштэш ильэ. Толынат улыт.

Криша. Паникид... Могай паникид?

Ана. Қылмэнда, чай? (Мыжэрыштым кудашэш).

Криша. Мый укэ, Таньук кылмэн!

Таньук. Мыйат укэ.

Ана. Лукарля, комака үмбащ портышкэмыштым волтэн пуйан. (Йолыштым руда)!

Лукарля (портышкэмым пуа). Эй, йоча-влак!

Савлий. Йоча-влак... Йоча огыт ул... Нинэ пирэ улыт. Когыныштымат тыгай пашалан пызлэ-

воштыр дэн почалташ күлэш, вара ушышт пура.

Ана. Чайым шындышаш. (Вүдлая кайа).

Матвуй. Мый ырвэзэ-влакым нигунамат кырэн ом ул... Кызытат ом кырэ.

Савлий. Изиньэкак вольаш колтэда!

Йыван. Укэ... Савлий! Матвуй изай вольаш огэш колдо. Нуно тылэч варажэ йоддэ нигушкат огыт кайэ. Огыда вэт, Криш!

Криша. Огына.

Сэмон. Кызыт нинэ кок йоча „гэрой“ улыт. Москош мийэн толаш модаш лэкмэ огыл вэт!

Матвуй. Ужат, калык кунар погынэн?.. Криш чылажымат рад дэн ойлэн пу.

Криша. Эр дэн эрак стансийыш кайышна. Вара поэздыш шична.

Сэмон. Билэт дэч поснак?

Криша. Тугак? Куш каэда? йодыч: „Москошко, Лэнин дэкэ“ манына. Мэмнан дэч бильэтым ыштат йод. Вара Москошко мийэн шуна. (Ана вүдым кондэн сымаварым шында). Тушто кок пашачэ - влак мэмнам Лэнин дэкэ нангайышт.

Таньук. Осал йэнгымат ужна.

Криша. Лэнин киймаш пөрт дэкэ мийышна. Йыр-ваш калык. Чэрэт дэн шогат. Чэрэт иктаж кум мэнгэ кужыт шуйнэн. Түчү мэмнам пөртыш пуртыш. Йыр-ваш часовой шогат. Пөрт мучкө тул йўла. Тулжо моткоч шуко.

Таньук. Пөртыштак пушэнтэ.

Йыван. Пушэнтэ... Кай... Мом ойлэт?

Сэмон. Кузэ тугэ?

Лукарля. Пөртыштө?

Криша. Чынымак... Мый она ондалэ. Пушэнтэ кугу огыл. Бочкэш шындымэ.

Лукарля. А, бочкэш шындымэ!.. Мэмнан төранат ожно ильэ.

Криша. Мэ кайэна. Тошкалтыш. Моткоч тымык, ик йўкат укэ. Шыман гына, йёсын музыка шокта. Ик кугу пөлөмыш пурышна. Тыштат-туштат тистэ, пэлэдыш. Покшэлнэ йошкар колотка. Колоткаштэ йөршөш чонан гай Лэнин кийа. Тэвэ тыгайак. (Шырдыж воктэн Лэнин портырэгым ончыкта). Колотка йыр — часовой. Лэнин шинчажым кумэн кийа.

Таньук. Вуйжо йөршөш Йэпи кочан гайэ чара.

Савлий. Полат укэ?

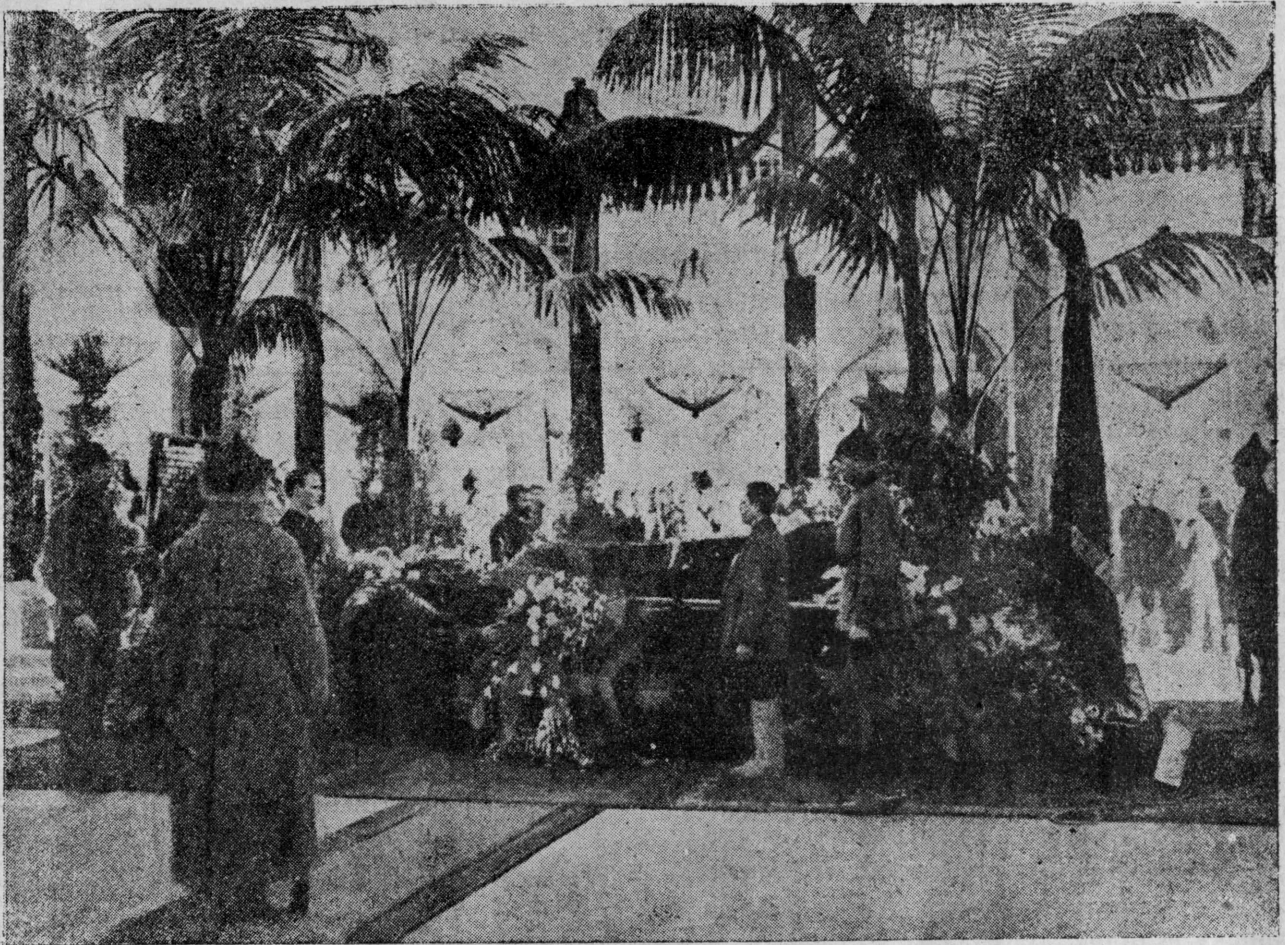
Криша. Лэнин поп дэн мом ышта? Лэнин кийа, а калык эрэ ончэн-ончэн кайа. Йужыжо шортыт. Таньукат ыш чытэ, шортын колдыш.

Таньук. Кришажат шортыч.

Криша. Шортым. Мый вэл мо? Кугу йэнгат шортыт. (Кугу жап шып).

Матвуй. Варажэ мо?

Криша. Вара лэчна. Пашачэ мэмнам мөнгыш-

Пөртыш пуртыш. Пөрт мучко тул. Пөртышт к пушэнтэ.

кыжө нарийэн, пукшыш - йүктыш. Эрдэнэ билэтым пуэн, поэздыш шындэн колтыш.

Лукарля. Тэвэ могай сай.

Криша. Тудо мыланна адрэсымат пуш. Мөнгө мимэкыда писмам колтыза, — маньэ Тэвэ! (Күсэн гыч луктын ачажлан пуа).

Таньук. Ик руш кува значокым пуыш. Тэвэ! (онгыштыжо ончыгата).

Криша. Тудыж значокым пумыж годым: „Лэнинын шочшыжо лийза“! маньэ.

Матвуй. Йышт кайэн улда гынат, тый молодэс улда.

Йыван. Эрла скотым погаш күлэш. Кришан мутым уло калыклан ойлаш күлэш. Ойлэт вэт, Криша!?

Криша. Ойлэм.

Савлий. Тугэ, тугэ! Большэвик - влак тулукэш кодыч. Лэнин олмэш кө лийэш гын?

Матвуй. Тидын нэргэн газэтыштэ лудшаш!

Йыван. Газэтшэ уло?

Матвуй. Уло. Йоча - влак, тичмаш пүтыркам кондэн улят.

Криша. Тудым мыланна пашачэт пуэн колтэн. „Тидэ ачатлан пөлөк“, маньэ.

Сэмон. Луд, Матвуй, луд! Колыштына! (Матвуй газэтым луктэш).

Матвуй (лудэш). Лэнин укэ гынат, тудын шочшына кодэш.

Савлий. Чытэ... Тидэ шойак Лэнинын шочшыжо укэ.

Матвуй (лудэш). Лэнинын шочшыжо — коммунист партий!..

Савлий (орын). Комунист партий.

Матвуй (лудэш). Лэнин олмэш тудын партийжэ чоткыдо кодын. Лэнинын партийжым никбат пудыртэн ок кэрт. Лэнин партийыш пашачэ - влак тўжэм дэн пурат. Нуно Лэнинын тўналмэ пашажым ыштэн шуктат. (Шып).

Савлий. Лэнин укэ гынат...

Матвуй. Лэнинын партийжэ кодын.

Сэмон (йоча - влакым йыгырэ шогалта, нийалта). Тэвэ нинат Лэнинын игыжэ улыт. Нинат Лэнин ойым шуктат.

Савлий (шойа горэмжым удралэш). Ох, большэвикак сэнга ужат!..

Шовыч вола.

Рушла гыч кэлыштарэн М. М. Иванов возэн.

Иосиф Виссарионович СТАЛИН.

(Илышыжэ нэргэн).

Сталин (Джугашвили) Иосиф Виссарионович 1879 ийштэ, Тифлис губэрньэ, Гори олаш шочын. Тудын ачажэ грузин калык гыч улмаш, кэмым ургэн илэн, Тифлис оласэ Адэльхановын кэм ургымо паврикыштэ пашазылан шогэн.

1897 ийыштэ, духовный сэминарыштэ тунэммыжэ годым, Сталин йолт. марксист кружок-влакым вуйлатэн, Тифлисыштэ, пашам шолып ыштышэ, сотсиал-демократ организатсэ дэн кылым кучэн шогэн.

1897 ийыштак Тифлисыштэ Рос. Сотс.-Дэм. Пашазэ Партийшкэ Сталин возалтэш. Тунам тудо пашазэ кружок-вдак коклаштэ ыглардармашым (пропаганда)ыштэн коштэш.

1900 ийыштэ Тифлисыштэ РСДРП-ын комитэтшэ почылтэш. Сталин тудо комитэтын члэнжэ лийэш, вуйлатышэ-влак шотыш логалэш. Тудо жапыштэ Тифлисыштэ пашазэ калыкын — кугыжа ваштарэш тарванымашыжэ вийнаш тўналэш.

Кугыжан осалжым пашазэ калыклан тўрлын почын ончыкташ тўнгалыныт: агитатсэ шот дэн, тўрлө возымаш шаркалымэ дэнэ, дэмонстратсэ ыштымэ дэнэ. Тидэ пашалан Сталин йолташ пэш чот полша. Тулэч ожно пашазэ кокласэ паша эркынракын, пропагандэ шот дэн гына, кайа улмаш. Пашазэ колаштэ пропагандэ шот дэн гына ыглардармаш лийын, пашазым тўшкан чумырымаш лийын огыл.

1901 ийыштэ Сталин пашажым шолып ышташ тўнгалэш, пўтынь вийжым рэвольўтсо пашалан пуа.

1917 ийсэ пэвральысэ рэвольўтсо маркэ рэвольўтсо пашам шолып ыштэн коштэш, ышкэ

лўмжымат тўрлын вашталтылэш: „Давид“, „Коба“, „Нижэрадзэ“, „Чижигов“, „Иванович“, „Сталин“.

1901 ий пытышаш годым Сталин Батум олаш куснэн кайа. Туштат РСДРП-ын комитэтшым почэш: Ротшильд дэн Манташэв завотышто лийшэ забастовкым виктарэн шога. 1902 ийштэ пашазэ кашакым чумырэн политик дэмонстратсым ышта. 1902 ийын мартыштэ тудым арэстовайатат, эрвэлысэ Сибириш колдат.

1904 ийын январыштэ Сталин ссылыкыгч шылын куржэш, Тифлисыш пўртылэш. Кавказ курык вэс могырсо область организатсын члэн шотышто рэвольўтсо пашам ышташ тўнгалэш.

1903 ийыштэ РСДРП-ын кокымшо погынымашыжэ лийын. Садэ погынымаш кокытэ шэлалдын: большэвик дэн мэншэвик кашаклан. Погынымаш нэргэн Сталин чурмаштэ улмыжо годым колын. Тудо большэвик могырыш лийын.

Ссылкэ гыч пўртылмэкэ Сталин Кавказ вэс могырысо большэвик-влакым вуйлаташ тўнгалын, шолып лукмо, „Борьба пролэтариата“ большэвик газэтым виктарэн шогэн. Большэвик-влакын ку-

мышо погыномашлан йамдылымаштэ пэш талын полшэн.

1905 ий пытышаш годым Кавказ вэс могырысо болшэвик-влак Сталиным большэвик конпэрэнсыш Таммэрфорсыш (Финляндийыш) ойрэн колдат. Тушто Сталин Лэнин дэн кылым чот куча.

1906 ийыштэ Сталин Тифлисыштэ лэкшэ большэвик газэтым „Дро“ („Жап“) виктарэн шога.

Стокгольмэш лийшэ погыномашышкэ (1906 ий) Сталин Тифлис большэвик организатсэ лүм дэнэ дэлэгат лийын мийэн. Тунам Сталиным „Иванович“ манын лүмдат улмаш.

1907 ийыштэ Лондынышто партий погыномаш лийын. Тушкат Тифлисысэ организатсэ Сталиным ойрэн колдэн улмаш. Садэ погыномаш гыч пörтылмэнтэ Сталин Баку олаштэ партий пашам викарараш тўналэш. Тыштэ Сталин, шолып лукмо, большэвик газэтым „Бакинский рабочий“ манмым викарэн шога. Туштак мэншэвик кашак дэн крэдалмашым викара, мэншэвик-влакым Баку олан пашазэ районгыч шыгырэмдэн луктэш. Сталин викарэн шогымо дэнэ большэвик-влак мэншэвик-влакым Баку организатсыштэ йörшэш сэнгат.

1908 ийын мартыштэ Сталиным арэстовайатат, Вологод губ., Сольвычэгодск олаш ссылкыш колдат. Иктаж тылчыгыч Сталин ссылкыгыч шылын утлэн Бакушко пörтылэш, партий пашам шолып ышташ тўналэш.

1910 ийыштэ тудым адак арэстовайат, угыч ссылкыш Сольвычэгодскыш колдат.

1911 ийыштэ Сталин ссылкыгыч угыч куржэш. Партий ЦК кўштымö почэш Питырыштэ пашам ышта. Тыштэ тудым адак арэстовайатат Вологдаш ссылкыш колдат.

1911 ий пытышаш годым Сталин ссылкыгыч шылын, угыч Питырыш куржэш, тушто вуйлатымэ пашалан пижэш. 1912 ийштэ Сталин партий ЦК-н члэнжэ лийэш. Тугай пашалан тудым укэжэ шэнгач партий Прагэ конпэрэнсыштэ сайлат. ЦК кўштымö почэш, Сталин Россий районлам коштын савырна, Лэнский забастовко кэчылаштэ Питэрсэ газэт „Звезда“ лукмашым викара, „Правда“ газэт лэкташ тўналмэ годым викарэн шога.

1912 ийын апрэлыштэ Сталиным угыч арэстовайатат, Нарым элыш ссылкыш колдат. Садэ ийыштак кэнэжым Сталин ссылкыгыч шылын Питырыш куржэш. Вара Краковыш Лэнин дэк кайа. Тушто 1912 ий пытышаш годым большэвик-влакын канашышкышт ушна, вара Питырыш пörтылэш; думышто коммунист фракций пашам викара, большэвик газэт-влак „Звезда“, „Правда“ лукмаштэ вуйлатэн шога. 1913 ийштэ шошым Сталиным адак арэстовайатат, Турухан элыш ссылкыш колдат.

1913 ийгыч тўналын 1916 ий маркэ Сталин Турухан ссылкыштэ эртарат.

1917 ийштэ Пэвральысэ рэвольүтсо дэч вара Сталин Питырыш пörтылэш. Апрэлыштэ Российсэ большэвик конпэрэнсэ погына. Садэ конпэрэнсыштэ Сталин Лэнин ойын чынжым дэлэгат-влакын ынгылтара, Лэнин корнышто пэнгыдын шога.

1917 ийын майыштэ ЦК Политбүро почылтэш. Сталиным тушко члэнлан ойрат. Тудлэч вара кызыт маркэ Сталин чарныдэ ЦК Политбүрошто члэнлан шога. Октябр рэвольүтсылан йамдылалтмэ жапыштэ Сталин Лэнин дэн пырля пашам ышта. Ийўлысэ дэмонстратсэ эртымэкэ Октябр рэвольүтсо маркэ, Лэнин шолып ыштэн коштмо жапыштэ, Сталин рүдö газэт „Правда“ лукмым викарэн шога. Садэ газэт тунам тўрлö лүм дэн лэктэш улмаш, Свэрдлов дэн пырля Сталин партийн 6-шо погыномашым вуйлатэн шога. Октябр рэвольүтсо кэчылаштэ ЦК Сталиным востаньэ пашам политик шотышто викаршэ комисышкэ ойра. Комисыштэ чылажэ 5 йын улмаш. Адак тунамак Сталин востаньым онгартэн шогышо комисышкэ ойралтэш. Тушто чылажэ 7 йын улмаш.

1917 ийгыч тўналын Сталин Совэт ЦИК-ын члэнлан шога. 1917 ийгыч 1923 ий маркэ Сталин калык-влак комисарлан шога. 1919 ийгыч 1922 ий маркэ—Пашазэ-Крэсаньык Инспэксий Комисарлан шогэн. 1922 ийгыч тўналын кызыт маркэ Сталин партийн Гэнэральный сэкрэтаржылан шога. 1925 ийгыч тўналын Коминтэрн Исполком Президиумын члэнжылан шога.

Граждан сар жапым Сталин пронтышто эртарат. 1918 ий, шошо дэн кэнэжым, Сталин, Ворошилов адак Минин—Краснов ош гэнэрал дэч Царичиным аралаш йöным ыштат.

1918 ий пытышаш годым Сталин дэн Дзержинский Пэрмэ ола кундэмыштэ III-шо армийш мийэн тушман дэч чакнымэ дэчын чот эскэрат.

1919 ийштэ шошым Сталин Питыр пронтышто ыштэн. Тунам ош гэнэрал Йудэнич Питырыш лийшэмэш улмаш. Сталин тудым чактарымашым викарэн шогэн.

1919 ийыштэ кэнэжым Сталин касвэл пронтышто Смолэнскыштэ ыштэн, польак-влакым чактармашым викарэн шогэн.

1919 ийын тэлым Сталин кэчывал вэл пронтышто Дэникин ваштарэш крэдалмаштэ викарэн шогэн. Дэникиным йörшын шалатымэшкэ, йошкар армий Ростов дэн Одэссым налмэ годым Сталин туштак лийын.

1920 ийыштэ Сталин Польшо пронтышто ыштэн, Киевым польак дэч утараш полшэн, Житомир районышто польак пронтым кўрлмашым викарэн шогэн. Садэ ийштак Украинышкэ Врангэль лийшэммэ дэч чараклымашм ыштэн шогэн. 1920 ийгыч

түнгалын 1923 ий маркэ Сталин Рэспубликын Рэ-вольүтсо Сар Кангашыштэ члэнлан шога. Сар пашаштэ пэнгыдын шогымыжлан Сталинлан йошкар знамә ордэным пумо.

1923—1924 ийыштэ Сталин троцкист опозитсэ дэн крэдалмашым виктарэн шога, варарак Лэнинград опозитсэ дэн (Камэньэв — Зиновьйэв). 1925—27 ийлаштэ нинэ опозитсэ-влак иктыш ушнэн ыльыч, ушнымэкыштат ваштарэшышт Сталин чот крэдалын, нунын Лэнинлан тупуй шогымыштым, оппортунист улмыштым чараш луктын шогэн, Партийын XIV погынымаштэ (1925 ий) Сталин, Лэнин тунуктымо почэш, элым индустриандымэ нэргэн мутым луктэш. Тылэч вара индустриандымэ паша партийын рүдө пашаланжэ шотлалтэш. 1927 ийыштэ партийын XV погынымаштэ Сталин виктармэ почэш партий йал озанлыкым коллэктивыш ушымо нэргэн пунчалым луктэш, оласэдэн йалысэ пойаным чактараш корным виктарэн пуа.

1928 ийыштэ Сталин пурла могырыш лупшалтшэ влак ваштарэш (Бухарин, Рыков, Томский) крэда-

лаш партийым тарвата. Садэ крэдалмаштэ пурлаш лупшалтшэ-влак сэнгимэ улыт. Партий ваштарэш тушман-влак кок могырым шэнгын толын ыльыч: шола дэн пурла могырым. Нуно мэмнам Лэнин корныгыч корандынэшт ыльэ. Садэ тушман-влак дэн крэдалмэ годым Сталин Лэнин корнышто пэнгыдын шогэн, тушманын осаллыкышт ваштарэш чот крэдалын, комунист партийым, комунист интернационалым Лэнин корныгыч коранмэ дэч пэнгыдын аралэн шогэн.

Сталин йолт. Ленинизм, марксизм, нэргэн кнагам йагыр возэн. Мо ышташ күлэшыжэ кнагаштэ пэш раш возымо. Пролэтар кашакын ончыко мо ыштышаш пашажэ уло, троцкизм дэн пурлаш лупшалтшын могай йонгылышышт уло—чыла раш ончыктэн пумо.

Лэнин колымо дэч вара тудын пашажым Сталин ыштэн шога, партий ончыкыжат Лэнин ончыктымо корно дэн — социализм илыш ышты-машкэ нангайа. Лэнин дэч вара партий дэн Коминтернлан корным Сталин ончыктэн шога.

МАРДЭЖ.

Мардэж модэш,
Мардэж лүшка,
Йыр-ваш пөрдэш
Мура, шүшка..
Лопка пасуш
Мардэж куржэш,
Мардэж почэш
Ош лум „выж-ж-вуж“,
„Выж-вуж-вуж-ж-ж“
Тургылтэш.
Пасу кумда.
Йыр лум түшка.
Мардэж шала
Кушта, шүшка...

Пасу гоч пич чодраш
Ош вараш чонгэшта,
Укш лонгаш шүшкалта,
Шыдын чот пэлэшта:
Кожэр вуй лойгалтэш!
Лум пурак түргалтэш.
Шэм чодра пожалтэш
Түрлө йүк шэргылтэш:
Тумо вуй
пирыла
урмыжэш,
Шопкэ вуй
нүшыла
тайнылэш.

Мардэж модэш
Адак лүшка,
Йыр-ваш пөрдэш,
Мура, шүшка..
Мардэж почэш
Лышташ тыртэш,
Тыртэш, пөртөш
Шыплан возэш..
Куржэш адак,
Куржэш, пөртөш..
Шинча орак
Йөршөш йомэш.

Шабдар Осып.
1929 ий. Озан ола.

ШОЙ КАДЫР

(Ойлымаш)

Шой йалым шинчэда? Иктаж кана Шой-ыш мийэн улыда? Могайрак, вара Шойжо? Тэмдалан ала кузэ...мыланэм гын, Шой, пэш сай! Тидэ шой йал курык сөрөм воктэн, ү-үлнө кугу под гай поргэм пундаштэ шинчалта. Курык үмбач Шой үмбак ончалатат, пэш кумда йал. Сурт-оралтэ-влак олача-вулача вэлэ койын ужар пушэнгэ коклаштэ уралт шинчат. Чынак, шай сурт-оралтылан пойан огыл гынат, пушэнгылан пэш пойан. Шой йал кум урэман. Кум урэмыштыжэ. кэч, кудо уеэм гычшэ кайалат гынат, пустр виш идым пэчым от уж. Олма пу чылаштынак, укэ гын ломбэр, куэр түлэ вуйан ковыра шопкэ йыр-ваш койыт. Урэм коклаштышт, урэм сэмынак кутыньэк корэм вола. Корэм воктэнжэ кайалат гын, йандар дэч йандар памаш-влак йогат.

Йал воктэнак йүд йымал могырышто кў сангаж дэнэ кэчылан мэлын пэш кугу кў курык шинча. Кў сангажэ 40 мэнтэ коклаш йылгыжэш. Кугу морко чодырашкэ, Шэнгышэ йалышкат койэш. Умбалныжэ тыгыдэ кожэр, пүкшкэрмэ, тулэч моло пушэнгат шочэш.

Кэнэжым гын, тидэ курык, кэнэж коч кайык мур дэнэ шэргылтын, лыжгэн, лүнгэн шинча. Кэчэ шыжэ вэк савырнаш тўналэш гын, тидэ курык эн ондакак палдырта. Пушэнгыгыч, вичкиж мардэж пуалмэ сэмын, йужышто тўрлын-тўрлын каддыргыл, йал үмбак лышташ йогаш тўналэш гын, шыжым вучо вэлэ... Ночко шыжэ толын шумэк, курык вуйсо тыгыдэ кожэр тайныштыл-тайныштыл тўрлө сэмын, шүмэш логалтэн, шүшкэн, нэрыкташ тóчымыла мурэн шинча. Сур пыл ора тидэ курык вуйэш нийалатак кайа шонэт. Шой йалат тунам пэш амырчык лийэш... Тэнэ кэчын, курык ораньэк ош шовырым чийэн, шып гына нэрэн, йалым поран үштын шындымэ дэчын авырэн шинча.

Йалыштат шэнгэл марий сэмын киндым тэр тич отпэн, кугу чылымым пыжыктэн, киндэ пазэрлаш лэктын кудалмым от уж. Мыландышт изи, киндышт ышкаланыштат шорык-йол мартэн вэлэ сита. Тудын олмэш кугарньа, рушарньа ваштарэш үштыган тўшкала пу тэрэшкэ-влакын Шэрнурыш лэктын-лэктын каймым пэш ужат. Адак пич-пич шокшо шопкэ пórтыштö шопкэм пужарэн толашат. Тысэ марий—чодыра марий. Уло үшанышт чодыра вэлэ...

Шошо толын шүэш гын, кў курык сөрөмыштö лум эн ончыч шэмэм кочкылгэн йогаш тўналэш. Кў сангаж гычак, кўшүчын үлык шумэш вүд мэнтэ мыландым чытырыктэн йога. Моткоч вашкэ мыландэ ужарга. Курык тўр кожэр,

Шой пасум онго гай авырэн шогышо кугу шэм казна чодыра овара. Тошто сэмынак кайык-влак пórтылыт. Вүдшö магыра, кайык мура, шырчык имньэ гай шўнчал-шўнчал колта... чылажат иктыш ушнэн, пылшэтлан „шу-у иу-иу!“ вэлэ шокта. чонэтлан сайын вэлэ тучэш. Тунам ир тёр мыландэ дэч чонлан-шўмлан ала кунар пачаш сай...

Кэч куужэч Шойыш мийэт гынат, Таман йал үмбак толын пэрнымэшкэт, тудым от уж. Толат-толат, йыр ваш эрэ курыкла, күйэрла. Мүндүрчак йал ужар ташма гайэ койын шинчышаш годем, ончэт, курык почэш курык вэлэ лэктын шога. Тэвэ толат, толатат кэнэта порволно гайэ тура сэр толэш. Тэвэ-тэвэ пórдын волэм—манын, чакналтэнат колтэт. Могыр коваштэт „копыж“ кыньэлэш. Ончэт... ү-үлнү Шойэт шинчалта.

Йара орава дэнэ пыкшэ имньэ вуйым вүдэн волаш тóчöt. Шой марийышт гын, курыкыштышт имньыштым шэлын вэлэ колтат, кэртымыштым тўргыктат!... Воз орава дэн ма, отпымо тэр дэнэ ма волат гын, сапыштым колтэн, кидым шэнгэк кучэн орава почэш вэлэ ошкылыт. Имньыштат чыгынэн чакнэн, тўнгын шогалын огыт толашэ. Вуйыштым кумык чыкат да, „кыптик-каптик, кыптик-каптик“ тэк нушкыт... Тидэ мо?! Тэвэ кылта пуртымо годем үлүчын ончэн шогойан... Марий-влак оравашкышт 5-6 рат кылтам отпатат, орава үмбачшэ воладыак, сап кэрэмым кидыш кучыдэак волат. Тэвэ-тэвэ пórдын вола, шонэт. Укэ. Имньыжэ кыртмэн-кыртмэн „лозык-лозык“ вэлэ ошкылэш. Курыкым волэн шүмэнгыжэ „тыр-р“ вэлэ йоралта... Курык вуй дэнэ пыл-помыл сөрөмыш шумышт годем, йөршöш пыл орам вуйышт дэнэ энгыралтэн волымо гайак койэш... Имньыжэ таракан гай, кылта ораважэ сира йашлык гайэ, ышкэжэ кармэ

А. П. Лэбэдэв.

гай койэш... Тугэ гынат, Шой марий-влак илат. Тэрсымат жапыштыжэ луктыт. Кылтамат пуртат... Эн чотшым идалык мучко тўжэм дэнэ шопкэ кышкарлыкым ыштэн, Чистополь ола кышкар арчэлыш колтат...

Ожно, кызытсэ гай 50—60 пөртан урэм олмэш, корэм коч да корэм коч ала кунар суртан кум починга шинча улмаш. Тидэ починга йыржэ тылэчат шучко вэр улмаш. Кызыт гын, эрэ кў поргэм гынат,—чара вэр. Тунам поргэм пундашэт, курык тўват пич-пич шэм чодыра дэнэ лэвэдалт шинчэн. Шучко дэч шучко йанлык илэн. Вўд гына, кызытсэ дэч кумдан вийан йогэн волэн. Тэвэ тыгай вэрыш ала могай шылшэ толын шинчын улмаш (шоналтэн ончэт гын, чынак шол, кунам тыгай вэрыш, чылт ласка илышан айдымэ толэш). Тулэч вара тудын гыч ала кунар сурт тўланэн. Илэн—илэн, төр вэрыштыракшэ чодырам чарандэн, шурным ўдаш тўнгалыныт. Урлык, тукым тўлэн шогэн. Йытыра качэ, чэвэр ўдырат лийын. Вуйэш шушо ўдыр-влак, марлан кайашэт жап шуэшат, пуч дэнэ пич чодыра вошт шэргылтарэн пуалтэн колтат улмаш. Качым кычкырэн, кычал толашышт, йўкым пуэн шогэныт. Кызытат шойышто шыжым. вўд йўкшымэ кэчыгыч тўнгалын, изи лум вочмэшкэ Микал качэ мартэн ўдыр - шамыч пучым пуалтат. Шыжэ пич йўдыштэт лэктылтэн— „Таут - таут, таут--ту-ту—ту-у, то—то-о!“ колтат. Йол йыжынгэтлан „шы - р“ тучэш, колышт шўлэт.

Ик - кана тыгак, пуч йўк дэнэ кычал толын, ик ўдырым йўын кайэныт. Шучо - шагал жап лиймэк сўйанат толын. Ындэ - ындэ, ала кунар йара имнэшкэ дэнэ толын улыт, манэш (Ожно сўйан калык йара имнэш дэнэ коштын. Удырымат имнэш ўмбаланак шындэн нангайат улмаш).

Ўдырын ачажын пўрө пэш шуко уло. Овэдэ шотышто гына өрмаш пурэн. Сўйан калык йатыр улыт. Тидэ коклаштэ ик шот марий йоным муэш. Оза кувалан сўйан калыкым пўрө дэнэ чот силаш кўштат, ышкэнжын вуйжат йомэш.

Оза кува, улыж дэнэ чэсыжым ўстэмбак погат, калыкым кугурак гыч тўнгалын пўрым силаш тўналэш. Пўрө пэш шуко уло, чаманышаш укэ. Ик ийаш огыл, вөпш мўй пўрыжө кум ийашат улмаш.

Оза кува пэш сийла.

— Айда йўза, йўза... Ида аптыранэ... Шужымо мўшкырэш йўат гын, ашлан кайа... Овэдыжымат авызгыза...—Оза кува пэш шуна, ышкэжэ кэнэжымсэ лывэ гай койэш.

Уна - влак чэсым авызлат, шушо пўрым нөлтат. Марий калык—шотан калык. Айык вуйа, пайрам чэсым тўрвө мучаш дэнэ вэлэ кочкэш...

Тидын шэнтгэч, садэ марий сўйан калыкын эн сай имнэжым солалтэнат пышта... Изиш лиймэк, кудышто пура подышто шолынат кэча... Ўстэмбакат тэркэ дэн да тэркэ дэн толынат шинчэш... шикшэш-вукшэш вэлэ... сўйан калык, пошкыдо марийышт пэш ырэныт... шинчаштат кандашэ лийын. Овэдэтым пўтырат вэлэ... Оза пэш шуна:
— Айда кочса, кочса... Ида аптыранэ... Мөнгысө гайак. ышкэнданланак шотлэн кочса...

Йўд вошт сўйан шога. Куштат, мурат, йўйт, кочкыт. Эр вэлэш 166 кашымат (сокта) шуктат. Сўйаным сийлат... Тўмырзө нигузэ койаш өрын, тўмыржым кыра... Шўвырзө шукшла кадыргылэш. Кадыр шўвыржө дэнэ ватэ - влак нушкын урвалтыштымак энгыралтэн - экыралтэн тават. Качэ - влак тэргэ упшыштым шөрын шындэн, шовырыштым ўштылэ колтэн, уло койшышт дэнэ чўчкат. Сўйан ватэ - влак, тулар тулачэ - влакэт рвэзэ сатушт дэнэ мокталэн мурат. Шонго—влак нулыдымо пырэзэ гайэ лийын пөрдалыт..

Эр ўжара мартэн лўшкат... Пич чодыра поргэм пундаш маска вэрэт курымэш тыгэ йўкланыдымын йўклана. Рўжгэн - рўжгэн йўкыштат оралгэн пытэн... Вара эн чот „Адакат соламари—и—и!“,—ман, кэнэта „рўж“ кычкырал колтат.

Сўйан кайаш тарвана. Лэктыт... Имнэшыштым вўдэн луктыт... Ик имнэш йывылдик! Сўйан калык рўжгаш тўнгалэш.

— Кушто имнэш? Имнэына кушто?—кычкырат.

— Имнэш кушто? Шэм алашам?—шэм өршан, ош мыжэран, шэм йол пидшэ марий кычкыра... Оза лэктын шогалэш.

— Мом тэ кызыт кочда вара? Ышкэ имнэыдам огыл мо? Иктыланат өпкөлмаш укэ... Айда йўмо дэнэ пырля кайза!..—ман, кидшэ дэнэ вэлэ лупшалэш. Шой марий - влак „шу—у!“ воштыл колтат. Нымо мучашым огыт му, тугак сўйан калык лэктын кудалэш. Качэ марий гын, ўдыржым өнтал шинчын эн ончычак шикшалтэш. Чэвэр шўмбэл лиймэнтгэ, имнэш огыл, кэрэк, сўйан калыкгэ йомжо!.. Шой марий-влак почэшышт „лок-лок-лок!“ воштыл кодыт..

Вара сўйан калык корно мучко:

— Шой кадыр!.. Шойак—Шой!.. Шўдө кутло куд каш кочшо!..—кычкырэн кайат...

Кызытат шэнтгал вэлышкэ мийэт гын,

— Кусо улат? йодышыштан

— Шой...—манатат,—Э-э, шинчэм, Шой кадыр улат койэш...—ышталыт. Йа: „Шой кадыр, шўдө кутло куд каш кочшо!“

— манын, мыскылэн колтат...

Лука кулакын у ий йүд омынжо

Моло годымсо гай огыл, у ий эрдэн, Лука пэш шуко жап лиймэнгэ ижэ помыжалдэш. Помыжалтмэкыжат ик жап лэвэдыш йымалнэ кұшыла ончэн, ала мо пэш шонэн кийа. Шинча ончылныжо кок сүрэт койэш. Йал-Совэт пүрдүжсо сүрэт дэн кодшо йүдым ужмо омынжо ушгыч ок лэк. Кок сүрэт, кок түрлын ушым пудратылэш. Пашажэ тыгайэ.

Водно Лука Йал-Совэтыш налог түлаш мийэнат, тушто тыгай сүрэтым ужын. Сүрэтыштэ: куго трактыр орава попом, кулакым, урьадныкым тошкэн кайа. Трактыр орава йымалнэ нуно ушмаштым пэш кугын карэн кийат. Сүрэтым ончалмэкак, Лукан вуй коваштэ „копыж-ж“ чүчын тарвана. Чонланат „йыж-йож“ вэлэ чүчэш. Налогыжым вашкэрак түлэн, Лука кудышкыжо лэктын ошкэда. Корныштат эрэ садэ сүрэтак Лукам ёрыктара. Ындыжэ сүрэт огыл, Лука ышэжак трактыр орава йымак вэрэштмыла чүчэш. Кок вэлныжэ урьаднык дэн поп пэш магырат. Трактыр кугын-кугын муралтэн Лукан үмбак куча. Лүдын куптургылын трактыр йымалнэ почангэш.

— Эй, малышэ корак, коран!—манын шэнгачшэ кычкырмэ йүк шокта. Лука йүкым колын, омыгыч помыжалтмыла „порт“ помыжалт кайа. Ончалэш,—шэнгэчшэ имнэ поктэн шуэш. Лука писын ёрдыш коран шогалэш. Кычака лум дэнэ тэр табан „кочо-кочо-кочо“ шоктэн муралта. Тэрым ужын, тэр йүкым колын Лукажат ылыжэш. Трактыр огыл—тэр мура. Тэр йүк Лукалан, трактыр мўгырмыла чүчын. Лука кугынак шүлалдэн колта.

Кудыш толмэкыжэ ик магал нимо пэлэштыдэ шып шинча. Ватыжэ, йэшыжэ вигак йодаш ёрын коштыт. Лука шынчам корэн шинча. Чытэн кэртэ амаллан ватыжэ:

— Мо, кугыза, мыжэрэтым от кудаш мо?—манын йодшыла койэш. Лука ик шомакымат ок пэлэштэ. Кас қочкыш кочмэш тыгэ ойгыршыла койын шинча. Ушыштыжо эрэ поп, кулак, урьадникшым трактыр тошкымо сүрэт койэш. Сүрэтшат пэш пышт койшо. Урьадникшэ лач ожнысо Лукан палымэ урьадник сынан. Тугайак кўжгө, пэчкэла вэлэ койэш. Тудо урьадник дэн Лука ожно пэш кэлшэн, каньым ыштэн илат ыльэ. Попшо, мыскылмылак, мүндүрк кычалаш ит кайэ, лач мэмнан сола Сидыр поп гайэ. Тугайак, шарлака,

кўжгө капан, какаргышэ нэран. Тидыжэ тунарак огыл. Кулак сүрэтшак пэш кэлшылэ огыл. Тидэ сүрэт сакалдымэкак йын-влак: „Тидэ ушмам карэн кийшэ кулакшэ лач мэмнан Лука кулаклак койэш“ манын воштылыт ыльэ. Лачакат Лука сынан. Лукам ончэн сүрэтлымылан кэлштарэн сүрэтлэн улыт. Тэвэ садлан Лука пэш когаргэн. Йүкынак ик йынланат ок ойло да, көргыштыжө пэш шыдэшкэн. Йүкын ойлаш—вожылэш. Чаманышэ—иктат укэ вэт. Садак, воштылыт вэлэ.

Ватыжэ: „Эк, кугыза, у ий кастэн молан пэш кэрасырын койын шинчэт? Тошто калык „у ийм ласкан ваш лийат гын, идалык мучко сайын илаш тўналат“, маныт ыльэ, пэнгыж шинча. Мо, пэш кольанэт мо?

Лука шинча пун йымач ватыжым ончалэш. Ыдрамаш туныктымылан ончыч пэш шыдэшкыш. Ватыжэ ваштарэш пэш витарэн руал пунэжэ ыльэ. Адак, тошто калык мутым шарнэн, шыдыжым шөра. Кас кочкыш кочкын чарнымашэш, Лука йөршэш вэс вэк савырныш. Йылмат почылдо, воштылашат, шинчат ййак-мўйак вэлэ йолмалда. Мызар сайын койэш, Лука тунарэ лывырга.

— Тачысэ кэчын у ийм пуро дэн ваш лийат гын, идалык мучко сай илыш лийэш,—маныт вэт. А Лука сай илышым ужнэжэ. Ындэ мызар ий годсэк илыш тэптэр укэ. Тэвэ ик сэмын шыгырат, тэвэ вэс сэмын пызырат. Утлаш ок лий. Кок-кум ий ожнырак тынарак огыт шыгырэ ыльэ. Ындэ кызыт йөршэшак шыгырэн шуктэвэ. Шүлалдашат эрык укэ. Лука чытэн ыш кэрт—кэвытшым пэтырыш. Кэвыт пэтырмэк, тарызыжымат поктэн лукто.

Ўстэл кокла гыч лэктын, йумо онга ваштарэшыжэ шогалын, кугын шүлэштыл пэш шуко йумултэн шолга. Йумо онга ончылныжо уло кўлэш - огылжымат касараш йодэш. Совэт властыым коммунист - влакым каргаш сөрбала. Сөрбалэн чарнымэк чонланжэ куштулгынак чүчө. Тыгэ, чонжым олдалэн, Лука ласкан малаш возэш. Воштылашынак малэн колта.

Ындэ помыжалтын, ик жап кұшыла ончэн, омынэш ужмыжым шарнэн кийа. Омынжо пэш чаплэ вэт. Омын ужмыжлак лийэш гын, пэш сайэ лийнэжэ. Омыныштыжо Лука угыч кэвытшым почын Пондашым шаралтэн, йошкар тугырым чийэн, кидым кыдалэш кучэн кэвыт көргыш-

тыжө шолга. Пошкудо-влак, Лукалан кумалал: „Эк, Лука туларжат, ик-кок кумураш сатуэтым вучымэш пуэт гын“, манын Лукам сөрвалэн шолгат. Йужо ўдрамаш - влак, оксашт укэат, ўйым, муным нумал кондэныт. Лука тарызыжлан кудыжо дэч налаш, кудыжым кэвытгычат поктэн лукташ ончыктыл шолга. Кэчат пэш чэвэрын ончалэш, калыкат Лукалан кумалал шолгат, йалыштат ик „тушман“ комунистат укэ. Лука йалыштэ ышкэ вуй: Лукан ойым чыланат колыштыт. Лукалан урьадник, поп полшэн илат. Иктыжэ лупш дэн, тьурма дэн лўдыктэн ила, вэсыжэ йумо дэн, крэст дэн шэкландара.

Омынышто ужмыж дэн кызытсэ илышыжым таңаштарэн шоналдат Лука пэш йөслана, шўмжө тулла йулаш тўналэш. Чытэн кэртдэ „шотыр-р“ шоктэн пўжым ваш пурлын колта. Омынышто Лукан чыла-чыла ыльэ. Помыжалтэ—нимат укэ Тэнгэчэ мо—тачат тудак.

Лукан пылышыш, ныжылгын, чон кантарэн, чап йўк „мэлна, мэлна когольо, мэлна, мэлна когольо..“ шоктэн пура. Лука „порт“ кыньэл шинчэ.

— Могай пайрэм,—шоналда. Ушышкыжо у ий толын кэрылтэ.

— Эк, кэрэмэт, чэркыш кайаш йөршэш мондэнам,—шоналда. „Выж-вож“ ваштыш гыч киньылын, вургэмжым чийэн шогалэш. Урэмыш ончалэш: шонго кува, кугыза - влак чэркыгыч кудышкышт пўгыртатат. Нунын почэш чан йўк „мэлна, мэлна когольо: кавакышкэ-кэвэтышкэ, кавакышкэ—кэвытышкэ“ шоктэн варгыжэш.

— „Чэркыгычат лэктын, пэш шуко малэнам“, манын йукунак пэлэшта.

Капка „кытыр-р-и-ик“ шоктэн почылдэш.

Пайрэм кэчэ ала батышка толэш, ала иктажэ уна толэш,—шоналдэн окна вошт кудовэчышкыла ончалэш.

Лука дэкэ милитсионэр, йал-совэт вуйлатышэ, поктэн мукмо тарызыжэ лўжмандат вэлэ, пурат. Лука уш кайшэ сэмын тўнгын шогалэш, лўдмыж дэнэ пўкэн туран шинчын ок кэрт, „пазлоп“ кўвар ўмбак волэн шинчэш. Поктэн лукмо годым тарызызлан ик кумур пашадарым пуэн огылат, тарызыжэ сут дэн пашадаржым налаш сөрэн лэктын кайэн. Садэ паша вэрыч милитсионэр толэш...

У ий йўд ужмо омынжо Лукалан „у пийалым“ кондаш тўнальэ.

Туштым туштэм, кычалза!*)

Пырдыж воктэн ўшкыж шинча уло.
Пөрт тич уна, иктыжымат ом палэ.
Китдымэ, йолдымо пистэ вуйыш кўза.
Шэм алашамын тупшо рожын.
Изи йэрыштэ эржак-касыжат чаңа-влак волат.
Эржат-касыжат кумалэш, шкаланжэ вэлэ на-
клад.

Лыбэ-лыбэ лышташ, тўжэм түрлө саска.
Иктыжэ тўа, вэсыжэ савыра, кумышыжо шўка.
Ошым кочкэш, шэмым луктэш.
Чэвэр улам, ўдыр ом, ул, почэм кужу, вўлө
ом ул.

Шўдө шўдышан, кож вуйан, ныл йолан.
Шкак куа, шкак шўдыра, тугырлан ок йөрө.
Кок шольыжо малат, кок изажэ оролат.
Парнья кутыш вэлэ погым пога.

Ик кува кок сорақан.
Кэңэжым шўдыр, тэлым туара.
Шудо муным мунча.
Тупшо уло, мўшкыржө укэ, вуйжо уло, шин-
чажэ укэ, пылшыжэ уло—ок кол, нэржэ уло,—ок
шўлө.

Нур йыр шуэш, вуй йыр ок шу.
Шийым ўдэм, шөртнө пэлэдыш, муно шочэш
Пушэңгэ муным вэла.
Ош ушкал торэш коваштан.

Туштым погэн колтышо-влак! Кодшо ийсэ „У Вий“-ыш (1, 2, 3 номэр) пуртымо тушто-влакым угыч ида колто. Пашада арам лийэш, огыт пэчэтлалт. Йужо возышо-влак тидым огыт шэкланэ.
Рэдаксэ.

*) 1-2—Сэмон Микалэ, 3-10—Пөдыр Эчан, 20-22—Стопан М., 23-35—Смирнов В. Т. погымо.

В. Мухин.

Марий литэратурын кызытсылык корныжо.

Түрлө илыш саманыштэ („эпокышто“) түрлө клас калык илышым вуйлатэн шога. Клас шкалан кұлмыжым түрлө шот дэнат, шот гычат (озанлык, политик, суд, школ, йылмэ, вэра, моло түрлө шот гычат) илышыш пурта. Вуйлатышэ клас моло класым көч мо сэмынжат шкэнжын кид йүмалнак ашнаш төча. Тыгак йылмэ, литэратур коклаштат тыдэ клас шкалан кұлмыжым вэлэ ышта, воза. Садлан литэратурын сынжат— клас сынан. Могай клас—тугай литэратур манаш лийэш. Клас илыш, клас шонымаш, клас корно — литэратур илышлан, шонымашлан, корным ончыкта. Литэратурын чынжэ клас илыш гыч вэлэ койэш. Садлан литэратурым рашак ынглышашлан лийын, клас илышым эн ончыч пэнгыдын тунэмман.

Илыш саманыштэ („эпокышто“) клас дэн клас эрэ кучэдалын ваштарэш шога. Йужгынамы кучэдалмашыжэ шыпырак кайа, йужгынамы ваштарэш пижмашкак шуэш. Клас дэн клас шыпырак илымэ годым вуйлатышэ класын законжат, вэражат, йылмыжат, литэратуржат—калыклан (шукыжлан) кэлшымыла лийэш. Тунам клас ваштарэш шогышовлакын йүкышт чылаланак ушэш, шүмэш ок пэрнэ. Садлан вуйлатышэ класын ыштымыжэ илышыш куштылгынак шына. Тыгай илыш годым чылажланат пэнгыдэ, „стандарт“ (пэнгыдэ форма) лийэш. Литэратурышто тыдэ „стандартшэ“ түрлө шот дэнат кайа: пойэзийыштэ түрлө „мэтрика“ (мут пэралтыш) пэнгыдэмэш, илышлан ик сэмынрак туныктышо драма-влак ышталтыт, түрлө „искуство“ ик корно, ик принтсип шот дэн вожангэш. Тыгай шотым мэ түрлө кугыжаныш илыш гычат ужын кэртына: тэвэ тыгай илыш годым грэк калык поэзийын 28 мэтрик формо, китай-влакын—22 формо лэктын. Тыгак покшэл ўмыр-влак („середине века“) годынат поэзийжэ пэнгыдэмшэ формо улмаш. Адак грэк-влакын (афин кугыжаныш илышым шымлэн налына гын) драмажым ончалмэк, ик шотымак ужына—нуно шукыжым клас вийым пэнгыдышашлан возалтыныт, клас куатым чаплын лукташ төчөныт. Тидэ шотым пэш рашыжэ прантсуз калыкын „класичэский драмыштэ“ ужаш лийэш. Тыгак „скульптур“ (кап-кыл ончыктымым штымаш) пашаштат: йэгипыт-влакын—пирамида, грэк-влакын—акрополь, покшэл ўмыр-влакын—готичэский собор-влак лэктыныт. Нуно

чыланат вуйлатышэ класын вийжым, пэнгыдэм шичмыжым ончыктэныт.

Клас вий ваштарэш шогалшэ-влак утларак лийаш тўнгалмэкэ (нуныжо озанлык вашталты-маш гыч лэктыт), түрлө искуствын койышат шалана тўнгалэш: иктыжэ тошто илышым мокта, вэсыжэ шудалэш, кумысыжо калык илыш дэч ойырлэн, шкэдак шонымыжым гына вэлэ ончыкта, калык коклаш луктэш. Тыгак литэратур корнат шалана. Куго писачыл-влакат йомыт. У илыш—у йэнгым кычалэш. Тошто писачыл-влакын чапыштат шалана. Шукыж годым нуно йөршөш мондалтыт, калык шүм гыч кўрлын возыт.

Тыгэ „монументальность“ (ик койышлык) пыта. Ик койышлык олмэш түрлө койышлык лэк-тэш. Тидэ илыш саманым („эпокым“) наукушто „нэорганичэски общэство“ маныт. Вэс сэмын манаш гын, тыгай илышым шаланыш илыш манаш лийэш. Чыла вэрэат, чыла коклаштат тунам шкэт йэнгын пашажым вэлэ ончыктат.

Тидэ шкэтлыкшэ буржазный илыш шот гыч шочэш. Чыла шотыштат—окса вий шога. Окса ышкэ сэмынжэ тошто илышым ронча. Окса чыла айдэмэ пашамат налмэ-ужалмэ ўзгарыш савура. Окса—йумо олмэш лийэш. Көч могай пашамат (уш пашамат, кид пашамат) окса дэн налаш лийэш. Йэнг коклаштэ ойыртышыжат капитал шот гыч лэктэш. Капитал чылажымат шкалан кўлэш сэмын ышта. Кө тунам пойэн кэртэш? Кө утларак пашазэ класым пызыраш йоным муэш? Капитал пашазэ дэн крэсаньык пўж вўд гыч кушкэш. Чыла илышат окса вий дэн тунам шолэш.

Вара тичмаш („органичэский“) илыш пыта. Илыш түрлын-тўрлын пёрдаш тўнгалэш. Тугэ гынат, у вуйлатышэ клас (буржуй клас), эркин-эркын ышкэ кидышкыжэ власым налмэкэ, чылажымат шыпландараш төча. Тыгэ ыштымыжэ годым, ваштарэш шогышовлакшэ дэн кэчэ йыда утларак кучэдалэш. Ваштарэш шогышовлакшэ нунын помыш гычак кушкыт. Нуно—пролэтар клас. Пролэтар клас ушнэн буржуй класым сўмыра, шкалан кўлэшым у сэмын ышташ тўнгалэш.

Буржуй годымсо шкэтлык илышым, шкэтлык озанлыкым, шкэтлык штымым адак вэсэмдаш, у шот дэн колташ тўнгалэш. У шотшо пролэтар клас илыш гыч лэктэш. Пролэтар клас ка-

лыкым пырля ылышыш, озанлыкым калык озанлыкыш савураш, класым йөршын пытарышаш корныш шупшэш. Окса олмэш—чылажланат паша паша кун („производство“) ылыж кайа. Чылажланат рушла муро манмыла: „паша-кугыжа олмэш лийэш“.

У класын—у корно. Шкэт, шаланышан ылыш олмэш, пырля, чумыргышан ылыш толэш.

Тэбэ тыжэ чын түрлө искусствунат, тугак литэратурынат у корныжо почылтэш. Буржуйазный искусство (тыдэ у корныш лэкмэ годым) буржуй клас пытымэ дэч варажат пэш шуко эхсыклаш төча. Шукыж годым у клас вэлкэ шогышо йэнат буржуй искусствун „сылныжым“ моктат: „буржуй искусствун тунэмаш күлэш“—маныт. Тунэмашыжэ күлэш гынат, тудын корныжо дэнэ кайаш төчыман огыл. Буржуй искусствун корныжо шкэтлык ылышыш үжмө искусство ок кэлшэ. Тудым чыла вэр гычшат йөршын күрыштын кышкыман. Садлан „буржуй искусствун тунэмаш күлэш“ маншылан тыгэ каласаш лийэш: „тунэмаш—тунэм, ушэтшым буржуй искусствунан ит ужалэ!“ У клас шкаланжэ ышкэ искусствуным ышта. Тошто (кодшо) искусство гыч чонжым огыл, оратажымат эскэрэн налэш. Окнажэ могай, тугайак оратажат лийман. У клас ышкэ искусствунлан тошто формым кодэн ок кэрт.

Тидэ ойлымаш гыч ындэ можым палэна?

Түрлө ылыш саманын („эпокын“) түрлө ыштышаш пашажэ лийэш. Түрлө эпокын—түрлө искусствун. Искусствун—түрлө формыжо. Йужо искусствун—погыныш (чумыргыш) формо лийэш, йужыжын — шаланыш формо. „Органический“ формо—органический ылыш гыч лэктэш, шаланыш формо—буржуй ылыш гыч. Пролэтар ылыш гыч адак чумыргыш форма лэкшашлык. Пролэтар-влак шкэтын огыл илэ. Тугак крестьян-влакат пролэтар-влак кугыжаныш пашам виктарымэ дэнэ пырля ушнэн ылымашкэ лэктят. Садлан чыла ылыш кун „органический формо“ дэн кайышашлык.

Вара тидэ „органический формыжо“ ожнысо „органический формо“ сэмынак кайышашлык мо? Укэ, у класын у формо лийэш. У формыжэ у озанлык гыч лэктэш. У озанлыкшэ айдэмын пырля ушнымаш гыч, наук куатым ылышыш пуртымаш гыч, тэникым шукэмдымаш гыч, ик манаш гын, пүртүсым кэчэ йыда утларак сэнымаш гыч лэкшашлык. Айдэмэ—чынак пүртүслан оза лийэш, пүртүсым ышкэ кулышкыжо савура. Тидэ паша пэш куго. Пүртүсым кэчэ йыда сэнымэ дэн айдэмын куатшат чытыдымэ талэ, шуко лийэш.

Тыгай корно дэн ончыкыжо кайышашлык улына гын, литэратурыштан эн ончыч тидэ корным волгалтарыман, тидэ корным ынтгыклары-

ман. Литэратурым ылыш дэч ойыраш-ок лий. Ик жаплан альэ клас пытарымэ пашат кодын.

Тидэ пашаланат литэратурлан чот полшаш күлэш. Класым пытарымэкэ, чыла калыкшат түрлө наукулан, тэниклан тунэмын, пүртүсым сэнэн, у ылышым, комунист ылышым ышташ тунгалэш.

Калыклан тидэ корным ончыктыман. Тидэ корно чыла ылышлан вуй лийын шогыжо.

Марийын литэратурынат тун корныжо—тидэ корно. Тидэ корно—у ылышыш луктэш, сотсиализмым шукта.

Марийын тошто литэратуржо пэш шагал. Писачыл-влакшат шагал улыт ыльэ. Возымыштан ылышыш пэнгыдынак пурэн шынэн огыл. Садлан альэ марий литэратурышто пэш куго „традисиак“ (тошто кылак) укэ. Садлан литэратурыжымат пэш чотак вашталташ ок вэрэшт.

Кызыт мэмнан литэратурышто пэш вийакш корным кучыман. Тугэ гынат, альэ мартэ мэ тыдэ пашашкэ мийэнак шуын огына ул. Литэратурын сотсиализм пашалан полшымыжо нэргэн шагал шонэн улына. Кызыт литэратур фронт—изи фронт огыл. Озанлык пашам нолдымаштэ литэратурат пэш куго полшымы ыштэн кэртэш. Литэратур крестьян-влак дэн пролэтар-влакын вийжым погаш полша, нуным у ылышыш организовайаш полша. Литэратурын калыкым овармашыжэ пэш куго.

Тыдым палэн налмэк, мыланна литэратурштымэ пашажымат шинчаш күлэш. Литэратурлан кызыт можо күлэш? Мут кылжэ (содэрганийшэ), формыжо (сынжэ), стильжэ. Кызытырак мут кылжым марий литэратурышкат клас корно дэнак пурташ тунгалыныт. Тугэ гынат, альэ тидэ паша пэш томам кайа. Томажэ кызыт шукыж годым возэн моштыдымашлык гыч лэктэш. Возэн моштымаш литэратурышто пэш куго пашалан шотлалтэш. Тудлан тунэмдэ ок лий.

Марий литэратурышто кызыт мо шот дэн возымаш пашалан тунэмман?

Мэмнан руш сэмын куго писачыл-влакна укэ улыт. Тугэ гынат, тоштырак возышо-влак утларак возэн моштат. Рвэзырак писачыл-влаклан шукэртсэк возкалышэ-влакын сэрымыштым тунэмаш күлэш. Тидыжэ вара сита мо? Укэ.

Эртак тидэ шот дэн гына возымаш пашам нолталаш ок лий. ылыш эрэ ончык кайа. Садлан ожнысо сылнэ возымашат тоштэмэш, тудым ончэн тунэмашат чылажэ годым шотлан ок тол. ылыш, ончык каймыжэ сэмын, у возымашым йодэш.

Саплан эн чотшо ылышым, тудын кызытсэ тун корныжым тунэмман. Лач вуй гыч гына шонэн возымо литэратурым күшкак нолтөн ок кэрт.

Илышым ончыдэ, тунэмдэ, литэратур чын корно дэн ок куш. Тугэ гынат, илыш тунэмаштат кўш-нысö тўн корным шынэн тунэмман. Йужо илыш лончыжо шэнтгэк шупшэш, йужыжо тоштым мокта, йужыжо ончык луктэш. Кызыт, йаллаштэ клас вожым пытарымэ годым, ончыклык шупышшо илыш лончыжо альэ талышнэнак шуын огыл. Тугэ гынат, писачыл-влаклан у илышым пўсö шинчашт дэн вошт ончэн луктын калык умбакэ каласэн пуман. Шэнтгэк шупшаш тöчышо лончыжым пэралтэн шындыман. Литэратур илыш дэч ойырлэн ок кэрт. Илыш ончык кайымэ годым литэратурлан шэнтгэк шупшаш ок кэлшэ.

Кызыт мэмнан йужо поэт, писачыл-влакнат тидым альэ раш умлэн шуктэн огыт ул ала мо. Тэбэ ик поэт тыгэ воза;

Лэнинлан.

Ушан тўсшым шинчам вуйгак ыш уж,
Куатын йўкшым ыш кол пылшат—
Тугэ гынат, чарныдэ кычалэш тудым уш,
Тынаржак чонэмлан огэш пиж ачамат.

Поэт 1929 ий мартэ илэн улмаш гынат, Лэнин йўкшым колын огыл улмаш!.. Ушан тўсыжат шинчаш пэрнэн огыл улмаш. Вара тудо кушто илэн? Мэмнан Союзышто огыл ужат! Тыгэ возаш лийдымым ойлымат ок кўл.

Адак вэс почэла мутым налына.

Илыш корно.

Илыш корным—тöрсыр корным
Мый ушэм дэн раш ужам,
Корно ўмбалсэ асам торым
Эрыкташ тэндам ўжам...

Вара кузэ эрыкташыжэ ўжэш? Мо шот дэнэ?

Тэбэ:

Тўрлö калык—тўрлö тўс:
Ошо, нарынчэ, шэм тўсан,
Пойан, йорло, таза, туй,
Изи, куго кап кылан.
Тўрлö калык—тўрлö тўс...

Чылан ончыко лэкснэшт,
Чылан ласкан ошкылнэшт,—
Ончэт—иктэ ошкылэш,
Вэсэ—мўшкыр дэн нушкэш...
Кумшо оршо гай рожга;
Йзийым, сусырым тошка,
Вэс йэн вачышкэ кўзэн,
Кушкыж кайа куанэн
Кумшо оршо гай рожга.

Умбакыжэ:

Иктэ угэн воштылэш,
Вэсэ шортын ошкылэш,
Тыштэ—йöсын изыгысат,
Тушто—воштыл онгарат...

Тидэ „илыш корныжэ“ кушто? Мэмнан Союзышто, альэ капиталист кугыжаныштэ? Капиталист кугыжаныштэ илыш тыгэ кайа гын, тудым мэмнан Союзыштат тыгай манаш ок лий.

Поэтшэ мэмнам „эрыкташ ўжэш“. Тугэ гын, мэмнан Союзыштак илыш тыгэ кайа ала мо?

Поэт илышым ок уж. Шинчажым сотсиализм штымаш дэч пэтырэн.

Ындэ тыдэ поэт возымо олмэш йал гыч возымым налына. Тэбэ „Куго Маламас“ йалыштэ (Звэниг к-н) „Тўнгалдыш“ журнал лэктэш. Тушто крэсаньык-влак мом возат:

Сайлымэ вэр.

(И. Т. Кузминын поэмэ гыч)

Шынчам онча
Сотсиализмым,
Малэн ок кэрт.
Нигунам.
Ындэ вуйжо
Сотсиализмым
Койаш тўнгальэ
Чодра
Коч!

С. К. Краснов воза.

(Тидэ журналыштак).

Бўрократым—волокитым

Вигак поньыжам тул дэнэ. („Газет“ почэла мут гыч).

Тидэ аркасэ культур пöртшö

Кас йэдажэ сўргалдэш;

Туньэмын пийалжым кас йэда

Корка дэн вуйэшышт опталдат („Молотас курык“ почэла мут гыч).

Ындэ нинэ поэт влакым тангаштарыза! Иктыжэ—возэн мошта гынат, илыш йўкым ок кол. Ордыжыштö коштэш. Крэстьян поэт - влакшэ возэн огыт мошто. Тугэ гынат, возымышт илышгыч лэктэш. Кудо возымашышэ мыланна шэргырак? Крэстьян-влакшын шэргырак.

Литэратур, илыш дэч корангэш гын, акшат вола, писачыжлат йомэш. Тупэлья кайышым илыш ок чаманэ, шўкал шуа.

Илышым тунэмаш кўлэш. Литэратурым возышо йэнлан илышыжым кузэ тунэмман?

Литэратур сотсиальный илышым ончыкта. Тыдэ илышыштэ кожандарышэ йэн-влакшэ лийыт. Эн ончыч кызыт ончыл йэн-влакым илымаш гыч, паша штымаш гыч, ойлымаш гыч, шонымаш гыч тунэмман. Йалыштэ, сэльсовэт вуйлатыжэ, комун илыш, комунис йачэйкэ, сэкрэтаржэ, туныктышо, пöртызö, ончыл ўдырамаш, крэстьян-влак, кулак, копэратив пашам виктарышэ, колхозым вуйлатышэ—тэбэ нинэ йал „типым“ (койышан йэнгым илышым) эн ончыч тунэмман. Нунын пашаштым, шонымыштым писачыл-влаклан шкэ гыч шонэн возыман огыл. Эрэ, изин-изин (тўрлö ойыштым, койышыштым эркын погэн, сылнэштарэн) возымашлан тыгай типым йалдылыман; шукырак тип-влакым погэн йамдылымэк, нуным вара илыш шот дэн, паша шот дэн, шонымаш шот дэн ушыман. Ушымыжо годым, чумыр гына, вэнь-

ык сэмын, нинэ тип-влакшым пидман огыл; нуным сотсиальный типым ушэм дэн ушыман. Сотсиальный ушэм вэлэ нинэ тип-влаклан сотсиальный типым пуа.

Тидэ пашам сүрэтлышэ-влакат тыгэ штат. Иктаж художник сүрэтым ышташ шона гын, эн ончыч „эскиз-влакым“ (түнгалтыш сүрэт-влакым) ышта. Тыгай эскиз-влакым йамдылымэкэ, вара нуным сүрэтыш пуртэн шында. Куго художник-влак эскиз-влакым 10-20 ий да мойын погат.

Тыгак писачыл-влакланат пашаштым штыман. Эн ончыч тип-влакын эскизжым йамдылыман, вара нуным „сотсиальный“ типыш савураш күлэш. Тыгэ ыштымэ годым, тип-влаклан клас түсым эн ончыч пуман. Айдэмэ типын—сотсиальный түсыжө клас корно шот гыч лэктэш.

Тыгэ-тыгэ, эркын-эркын, шымлэн-шымлэн түрлө возымашым йамдылаш түнгалына гын, мэмнан пашана йонгылыш корнышко кайэн ок кэрт.

Поэтын „илыш корныжо“ чын илыш корно дэн кайаш түнгалэш.

Тыгак, возымашым возэн йамдылымэк, йал писачыл-влак коклаштэ лудман, вара калык ончылно лудмо пörтыштат лудын ончыктыман. Лудмым колыштшо-влакын мутыштым колын, күлэш гын, возымыжым адакат угыч ачалыман. Тыгэ-тыгэ, шонэн-шонэн, шымлэн-шымлэн, тагаштарэн-тагаштарэн возымашнам погаш түнгалына гын вэлэ, литератур пашанат ачалалтэш. Кнага возымашкат коллектив шүлышым пуртыман.

Кызыт мыланна түрлө литературым возаш күлэш: поэзийымат, драмымат, комэдийымат, ойлымашымат, романымат, повэстыымат, моло түрлымат. Ик писачыл чыла түрлө возымашым возэн ок кэрт. Драма шкэ писачылжым йодэш, роман—ышкэ писачылым, тугак комэдийат, поэзийат, поэмат. Ик писачыл нигунамат чыла түрлыжым возэн ок мошто.

Садлан марий писачыл-влаклан түрлө формо дэн возымымат тунэмман, ик возымо формылан вэлэ пижман. Руш писачыл, Турганьэв, И. С., романым возэн вэлэ лүмжым калыклан палыктэн, Островский—драмым возэн, Гоголь—поэмым возэн, Пушкин гына түрлө шотымат возэн. Марий писачыл-влакланат шкэныштын куатыштым налэн налын ижэ иктаж литератур формылан пижман.

Кызыт литературым тыгэ рончэн возаш жап шуын. Ожно годым марий литературышто ик йэнгак пойэзийымат, драмамат, ойлымашымат воза ыльэ. Ындэ тыгай возышо писачыл-влакым йонгылыш писачыллан шотлаш лийэш. Ик йэн нигунамат түрлө пашам шуктэн ок кэрт. Шуаш төча гынат, комбо гай вэлэ лийэш: изыш коштэш, изиш чонэштылэш, изиш вүдыштө ийэш. Тыгай изиш штэн моштышо кайыкым кайыкланат огыт шотло. Тугак писачылат, чылажымат изиш вэлэ ыштэн мошта гын, писачыллан ок шотлалт, удыркалышылан вэлэ шотлалтэш.

Тэбэ тыдым писачыл-влаклан ойлэн пунэм ыльэ.

Марий писачыл-влакын погынымашыжэ.

1930 ийыштэ 31/1-тэ Маробиздатыштэ марий писачыл-влак погынымаш лийэ. Мухин В. йолташ „Марий литературын кызытсылык корныжо манмэ докладым ыштыш. (Докладшэ ончылно пэчэтлалтын).

Доклад дэч вара шуко кутырмаш лэктэ.

Алэксэйэв, Н. ойлыш:

Марий литератур нэргэн мэ шагал шонэна. Писачыл-влакын ушэмжат укэ. Крэстьян-влак сылнэ мутан возымашым пэш йодыт. Литературым писын йамдылыман.

Романов, И.

Илыш кнагам шуко йодэш. Возкалышыжэ шагал. Писачыл-влакшэ эртак возымо паша дэнэ гына огыт ильэ--нуно „эртэн кайшэ“ йэн гай улыт: тачэ возат, эрла вэс пашалан пижыт.

Возымаш пашам нигэжат виктарэн ок шого. Литературлан корныжым нигэат ок ончыкто.

Пашам виктарышашлан, критикым сай колтыман. Критик дэч посна литератур кушкын ок кэрт.

Поэт-влак сылнэ мутыштым пэш шагал төрлатылыт; садлан нунын возымышт шүм көргыш пурэн ок шу.

Шабдаровым вурсат. Вурсашыжэ тудым күлэш гын, төрлаташыжат күлэш. Шабдаровын шкэ ойыртэмыш койышыжо уло, садлан поэт коклаштэ шкэ шот гыч сылнылыкшэ уло.

Кармазин, Г.

Мэмнам критик-влак йэн-возымым төрлаташ огыт возо, шүкал колташ гына вэлэ возат. Тыгай критик литературлан шагал пайдам пуа.

Марий йылмэ пужлэн кушкэш. Возышо-влак марий йылмын ончыкыкшым огыт шоно.

Илышым ончыктымэ годым--тошто илышыжымат ончыктыман. Укэ гын, ожнысо илышын нэлыжым, күлдымыжым палэн огына кэрт.

„Марий Кужэр“ кино-фильмэ комун кузэ шочмыжым вэлэ ончыктэн. Ончык илышыжым ончыктэн огыл, садлан тудо лугыч штымэ гай койэш.

Карпов.

Шабдаров — йонгылыш мурым мура. Тугай йэнгым вуй гычшэ пэралтыдэ ачалэн от кэрт.

Возымаштэ клас корным чот тэргыман.

Марий йылмэ күлэш манмаштэ - чынжэ уло.

Тугэ гынат, эрэ ик йылмэ нэргэн вэлэ ойлат гын, моло түрлө сотсийальный мogyржым огыт шоналдэ гын, шовинизмышкат вашкэ лэктын колтэт.

Писачыл-влаклан илыш тунэмаш түрлө комуныш, производствыш кошташ тунгалман. Руш писачыл-влак тыгэ ыштылыт.

Голубкин, Г. И.

Кызыт марла сай возымым муаш пэш йөсө. Шуко возымыжо нимолан йордымө. Мэмнам марий литературым нигогай волгыдылыкшо укэла вэлэ чүчэш.

Марий литературыш алыат Октабрь вий толын шуын огылла вэлэ койэш. Шабдар кызыт шэнтэгэштат тунгалын, илыш дэч коранмыла койэш. Н. Мухинат илыш дэн төр ок куш.

Писачыл-влаклан с'йэздым штыман. Сйэздыштэ чылажымат кутырэн налман ыльэ.

Кызыт йужо поэт-влакнам мэ вурсэна. Вурсаш күлэш. Тугэ гынат, мо гыч нунын йонгылыш лэкмыжым палэн налман. Илыш вэсэмалтмэ годым, нуно чылажым ынглен огыт шукто, йужгынам мэмнам тушманна овырымашкат пурэн кайат.

Түрлө возымашым ончаш кызыт политрэдактыр күлэш.

Писачыл-влакна йал кулак-влакым пытармэ нэргэн пэш шагал возат.

Писачыл-влак возымыштым пэш чот тэргаш тунгалман.

Чавайн, С. Г.

Марий йылмэ нэргэн ойлашат лүдмыла ойлат. Тидэ-йонгылыш паша. Марий йылмэ нэргэн, литератур нэргэн шуко шоныман, кутырман. Иылымым виктарэн вэлэ литературым ончык колтэна.

Мэ калыклан возэна. Садлан сай йылмэ дэнэ огына возо гын, мэмнам кө лудэш... Йылымым от шинчэ гын, писачылжат лийын от кэрт.

У литературым шташ мыланна пролэтар класым йамдылаш тунгалман. Пролэтар клас вэлэ мэмнам литературыланат у шүлышым пуртэн кэртэш.

Ижэвск олаштэ кызыт 100 чоло марий пашазэ уло. Тэвэ тыгай пашазэ коклаш литератур кружокым почман, нунын возымыштым эн ончыл журналэш пэчэтлыман.

Мэмнан Марий Кундэмыштэ альэ мартэ литератур нэргэн обшчэствэнность манмэ шагал шонэн. Тэбэ одо-влакын писачыл с'йэзд лийэ. Тудо сйэздыш чыла организатсий лүм дэнат ойлэн-ойлэн писачыл-влаклан корным ончыктыл пуышт.

Марий писачылын альэ кызыт мартэ нигогай организатсий почмо огыл.

Чуваш писачыл-влакын ушэмышт уло, ушэмыштыжэ түрлө сэксий штымэ (поэт-влакын, драматург-влакын, бэллэтрист-влакын да мойын).

Мыланна шкэнан рэволүтсийонный писачыл ушэмым содор почман. Вара Р. А. П. П.-ыш пурман. Укэ гын, мэ тулык йэнгла илэна.

Марилан ик литератур йылым штыман. Тидэ шотым мондыман огыл.

Хин-Мэш.

„У ВИЙЫМ“ ТЭРГАТ.

„У ВИЙ“ лэкташ тунгалмылан ындэ ик ий тэмэ. Ты жап коклаштэ „У ВИЙ“ шуко ончык кайыш. Марий калыклан,—рвэзэ йынган, икшывэ-влаклан лудаш йөршө ойлымаш, почэла-мут, мур мойын йатыр савыкталтэ. Адак йылмэ шотыштат вийан шога. Их манаш, литературна пойэн шога. Тугэ гынат, журналыштэ ситыдымаш, күчыкшат уло. Нойабрыштэ лэкшэ журналыштэ октабрлан кэлшышэ сүрэт укэ,—12 ий коклаштэ калык озанлык вийангым, ончык каймэ сүрэтым ончыкташ кэлша ыльэ.

„КОЛКОЗЫШ“—манмэ почэла-мут сылнэ. Кызытэс илышлан пэш кэлша. Тидэ почэла-мутшо дэнэ автор йорло, ик-марда крэсаньыкым колкозыш үжэш. У илыш ыштымым ончыкта.

„ЙЭШЛАН ШҮМАН ЙЭН“—ойлымаш сылнэ, граждандар сар годсым ончыкта. Ойлымашым лудат гын, шүмлан „шуй“ чүчэш. Ойлымашым кусарышэ йынг нэлэ йылмэ дэнэ кусарэн.

„ЎДРАМАШ КОРНО“ повесть сылнэ.“ Повесть лудшо-влаклан шүмэш логалэш. Повесть пэш кужу. Ик номыр гыч вэс номыр маркэ мондэн пытарашат лийэш. Мыйын шонымаштэ, тидэ повестьым посна кнагаш лукташ күлэш ыльэ.

„„ЛУАГКОК ИЙ“ почэла-мут сылнын, куштылго йылмэ дэнэ возымо. „ШУРНО КЭЧЭ“ почэла-мутат сай возымо. Ты кок почэла-мутышто ончык кайым, у илыш ыштымым ончыктымо.

„МОТОР ЁДЫР“ койдарчык мыскара. Йаллан йоршашлык пийэс. Пойан ёдырын койышыжым раш ончыкта.

„МУРО-ВЛАК“—йал гыч погэн колтымо. Ончыкыжым тыгай мурым, такмакым шукурак пуртыман. Журналышкэ мыскара-влакым шукурак пуртыман. Марий калык мыскарам пэш йората. Адак журналышкэ марий илыш гыч сүрэт шагал пура. Йужо сүрэтшэ ойлымашлан кэлшыдымэ пурталтэш. Сүрэт-влак йандар огыт ул. Ойлымаш-влакым

кужум пуртымо ок күл. Почэла-мутым шуқырак пуртыман. Адак А. А. Акрэйн манмыла, рвэээ писачыл мондалтын улыт. Нунын возымышышт ок савыкталт. Эрэ рушла гыч кусарымым вэлэ пуртат. Марий ылышгыч ойлымаш возаш „тэма“ укэ мо? Уло. Ик шот дэн түрлө тэмым муаш лийэш. Ала молан кызытэ ылыш гыч огыт возо. Адак йочалан йөршө ойлымаш йөршэш шагал. Школышкто марий икшывэ, пионер-влаккан йөршө ойлымашым пуртыман. Тыгай тёрсыр-влакым тёрлаташ пижман. Кажнэ номырышто писачылын возымыжым тэргэн шогыман. Тыгэ вэлэ ситыдымаш, күчыкшым тёрлэн кэртына.

Йандуш

РЭДАКСЭ ДЭЧ. Марий коклаштэ сүрэтлэн моштышо пэш шагал, садлан сүрэт шагал пура, ойлымашлан кэлшыдымэ пура. Лиймыжэ сэмын сүрэтым шукэмдаш төчэна. Кужу ойлымаш кокыт гына пуртымо. Утларакшэ тыгыдэ ойлымашым пуртэн улна. Почэла-мутым шуко возат гынат, шуктэн возышыжо шагал. Кэлшыракшым пуртэн улына. Рвэээ писачылым журнал гоч туныктымаш шагал лийын, тидыжэ чын. Ончыкыжо тидэ күчыкшым тёрлаташ тыршэна. Йочалан йөршө ойлымаш шагал пуртымо манмат, чын. 1930 ий гыч тўнгалын йочалан посна журнал „Пионер йўк“ лэктэш. Йочалан кэлшышэ возымыш тушко пурышашлык.

„У ВИЙ“ вашмутым пуа.

«Марий йал» газэтэш пэчэтлымэ (1929 ий 30 ноябр № 49) „Адак „У ВИЙ“ нэргэн манмэ возышо-влаккан —Рвэээ кокла гыч сэрымэ „У ВИЙ“-ыштэ ок кой, утларакшэ тошто сэркалышэ-влакын (Чавайын, Шабдар О., Н. Мухин, В. Сави) возымышт пэчэтлымэ,—маныда. Тидэ кужэч лэктэш? Йонгылыш шотлэн луктын улыда. Йонгылышда тыжэч койэш; „У ВИЙ“-ышкэ чылажэ 68 йынг возэн колтымым пэчэтлымэ. Эртышэ ийыштэ түрлө возымыш 175 пурэн. Тудын шотышто Чавайын, Мухин Н., Мухин В., Шабдар, Шкэтан, Иванов, М. М. возымышт чылажэ 38 гына (22 прот.) пурэн, молыжо—137 (78 прот.) кызытырак тўнгалшэ-влакын. Адак тыгэ йодын кэртына: Марий писачыл коклаштэ тошто писачыллан кбм шотлыман? Тошто писачылна уло мо? Рэволўтсо дэч ожно возышо писачыл-влакын сэрымышт кунамсэк пэчэтлалташ тўнгалын? Рэволўтсо дэч вара огыл мо? Түгэ гын, марий писачыл коклаштэ тошто писачыл укэ манашат лийэш. Мэман писачыл коклаштэ тыгай ойыргэм гына уло: йужо писачыл ышкэ пашажым сайыракын виктарэн кэртын, чаплыракын воза, садлан ончылырак шога, йужыжо эркыныракын вийнэн толэш. Адак тыгэ йодына: талырак писачылын возымыштым „У ВИЙ“-ыш пуртымо дэн могай йонгылыш лийын? Нунын возымыштым журналыш тўвыт пурташ ок лий мо вара?

Мэ түгэ огына шоно. Талырак писачыл-влакын возымыштым лудын ырвэээ писачыл-влакат, возаш тўнгалшэ влакат тўнэмын кэртыт. Талырак писачылын возымыжым йалысэ крэсаньыкат вуча, куанэн лудэш. Шукэртэ огыл „У ВИЙ“ рэдаксышкэ ик марий ватэ (Кугу-Нольа, Йошкар-Ола кантон) пурыш.

— Ай, „У ВИЙ“-лан тау! Дээртирын осалжым ом палэ ыльэ, ындэ палышым,—манэш. „Дээртир“ манмэ Чавайнын ойлымашыжэ садэ ватылан дээртирын осалжым палаш полшэн, альэ маркэ дээртирым тушманлан шотлэн огыл улмаш.

Адак, лудшо-влакын кумылыштымат пылшыш пыштыдэ ок лий. Лудшо-влак талырак писачыл-влакын возымыштым пэчэтлаш йодыт. Эртак возаш тўнгалшэ-влакын сэрымыштым пэчэтлаш тўнгалына гын, лудшо-влак „У ВИЙ“-ым налмыштымат чарнат. „У ВИЙ“ лудшо-влак тўжэм дэнэ улыт, садлан нунын йодмыштым йол йўмак тошкыман огыл.

Умбакыжэ Ал. Акрэйн дэн А. Осып „Журнал кўргым ончалына гын, тушто эртак рушла гыч кусарымэ вэлэ койэш,—маныт. Тугак мо вара? Укэ, түгэ огыл. Чылажэ—175 возымыш пурэн. Тудо шотышто кусарымэ 11, рушла гыч кэлыштарымэ—3, чылажэ—14. Протсэнт шот дэнэ шотлэт гын, 8 прот. лэктэш. *Эртак рушлагыч кусарымэ вэлэ койэш,—манмыжэ кужэч лэктэш? Тыгэ возымо—лудшо-влакым ондалымэ вэлэ лийэш, вуй йыр шоныдэ возымо лийэш. Ончыкыжо кузэ ыштыман? Вэс йылмэгыч кусарымэ сэрышым тўвыт пуртыман огыл мо? Рэдаксэ түгэ ок шоно. Руш калыкын литературжо йатыр ончык кайэн. Мэман писачыл-влак руш литературым лудын тўнэмыт. Садлан кэлшышырак сэрышым рушла гыч кусарэн „У ВИЙ“-ыш пурташ күлэш. Рушла гыч вэлэ огыл моло пошкудо калык сэрышыमत кусараш күлэш. Эртак марий литературыш гына нэрым чыкэн шинчымэ шагал, нэр дэч умбакыжат ончалаш күлэш.

„Эртак рушла гыч кусарымэ гына“ ожнат, „У ВИЙ“-ыш пурталтын огыл, ончыкыжат рэдаксэ түгэ ышташ ок шоно.

Умбакыжэ: „марий калык почэла-мутым йората. У ВИЙ“-ым налат гын, тушто почэла-мутым шагал ужат, улыт гынат, ала могай тўнгөк йылман,“ манын возымо. Калыкын почэла-мут йоратымыштым Акрэйн дэн А. Осып кузэ шотлэн луктын улыт? Ала ышкэн шонымыштым гына калык лўм дэн возэныт? Альэ маркэ „У ВИЙ“ рэдаксыш лудшо-влак кокла гыч утларакшэ тыгай йодмаш-влак пурэныт ыльэ журналыш ойлымашым утларак пурташ күлэш, маншэ. Чынак, почэла-мут возышо пэш шуко. Рэдаксийышкат пэш шуко колтат. Түгэ гынат, сай почэла-мутшо шуктэн возымыжо чылт укэ манаш лийэш. Акрэйн манмыла, утларак-тўнгөк йылмэ дэн возымо улыт. Садлан журналышкат шагал пурталтэш.

Пытаргышлан тыгэ кошартэна: кэч могай пашам тэргаш күлэш, тэргымэ—сай, тэргымэ дэн паша вийна, сайэмэш. Иктым гына мондаш ок күл: вуй йыр шонэнрак тэргаш күлэш, „лыптэ-лопто, арви-сурви“ тэргымаш ыжнэ лий. Ал. Акрэйн дэн А. Осыплан тидым мондыман огыл.

У ВИЙ Рэдаксэ.

Рэдаксэ коллэгий члэн-влак: { Г. И. Голубкин.
С. Г. Чавайн.

„У ВИЙ“ журналыш пурташ огыт кэлшэ:

I. Ойлымаш-влак.

Токтаулов. Пойан вэрчын. Пойан куат. Т. Сатай. Йошкар партизан. Исай Сайтийев. Вэрэштэ. Васли. Тушман сэнгыш. П. Пайрамын. Плотныйк. Николайев Д. И. Оксинья. Польшо. Йомак. Ончыл йэн. Кости В. Сэргэй. Йүрский. Лаймыр кэртэ. Пашэр. „Пинэр.“ А. Волков. Амал. Тымбаршэв. Васлийат ватан лийэ. А. М. Пэров. Ови. Анисимов Т. Т. Эр кэчэ лэкмэ годым.

II. Почэла-мут-влак.

Шадат-Булат. Лу ий. Сотсиализмым ыштэна. Эчан. Шыжэ. И. М. С. Танэмлан. Гранатов. Тачэ кэчэ пэш ойган. Йыван Кырля. Йолташлан. В. Никифоров. Кочамын шонымыжо. Ужам. Пүртүс. И. Алэксэйев. Күдырчан. А. Осып. Кастэнэ. С. И. Танэмлан. Эрзэ. Пашаштэ-чыла. Мэдвэдэв. Каза. У муро-влак. С. Иванов. Ойган Чэпу. Йынгайлан. Пиштэр. Кувавай (кусарымэ). Тудын шүгаржэ. А. В—ов. Ломбо. Николайев. Нужна ий. Т. К. Начийэмлан. Эви. Октабр (вараш кодын). И. М. С. Йалкор. Эви. Октабр пайрэм; Т. Сатай. Трактыр; Москвин В. Эрык йужышто. Күртнө бурс алаша. Кудрашов. Чодра йүк. Чодра. Алканида. Колкоз пасу. Апшат-влак. У илыш дэкэ. Ахмэт Э. Пэлэдыш пайрэмын куатшэ. В. С. Пүвэр. Корак дэн сарсий-шамыч. Токпарс Э. Шижэ. Николайев. Йоратымэ танэм. Йыван Кырля. Шошым кас. Йэр Йыван. Шүвырзын куатшэ, Ойго. Ойган Йыван. Андри Эргэ. Куралшын

мурыжо, Мардэж, Кочай, Такмак. Цэт Кэон Күсө пайрэм. А. Осип. Танэмлан. Стэпанов М. Трактыр Олык вэл муро, В. Н. Пэчников. Май пайрэм, С. Смирнов. Лэмдэ вүд, Д. Микишэв. Сай илыш. Н. С. Йэрэмэйев. Тушман, Шошо ага вуча, Колхозын вийжэ, Мамайэв М. У куат. Тулык Мичу. Тойшэв. Шыжэ кэчэ, Тулык куэ, Анукунак титакшэ, Виноград Кори Марий ВУЗ. С. Иванов. Ачийын шүгаржэ, Майын кэчыжэ, Шэм пийна. Бэрдников. Школышко, Пагул Мэтри. У ий кэчэ. П. Николайев. Арвэр. Тэрэнтэв И. Цилан пашам ыштат. Айупова М. Ушнэна, Тунэмаш виктара, Ушэм.

III. Пиэс-влак.

Андрэйев В. дэн Бурков. Пычкэмыш лук. Эл мэкэй В. Клубыш. Звэрэв С. Пийалтымэ Анис. Суворов. Лүмдымө. Йавэ. Кулакын чойажэ, С. Иванов Ваш лиймаш, К. А. Колэсников. Күртнө пурса.

IV. Мыскара-влак.

Токтаулов. Поп дэн каза. Николайевын Пакилья. А. М. Малинин. Тыгайым куэ манаш? Палэн огыл. К. Лоскутов. Трактыр. Ленин нэргэн. А. В—ов. Йогор Изай. К. П. Служышо. Андри Эргэ. Мом толашэда, Пэлэ.

V. Задачэ-влак.

Пиштэр. Индэш онго. Күвар. К. П. Мэритлэн. Шукыш дэн пижыт.

„У ВИЙ“ журналыш ВОЗЫШО-ШАМЫЧЛАН.

„У ВИЙ“ журналыш колтымо материал кагаз ластыкын ик вэлэшыжэ вэлэ пэш раш возымо лижэ. Материал раш возымо ок лигын, тудым редаксэ огэш ончо, тудын нэргэн нимогай вашмутымат ок пу. Почэла мут-влак, ойлымаш-влакат, пэл пэчатный лист (20.000 знак) дэч изи улыт гын, огыт пэчатлалт гынат, мөнгэш огыт колталт.

Й О Н Д А Л

Ожно ик кана ваш лийын
 Руш, сүас да ик марий
 Куд кид дэнэ кумытын
 Ик йондалым ышталын,
 Лүмым кычал шогэныт.
 Шуко шогэн шоналтэн,
 Лүмдэн кэртдэ өрмалгэн,
 Йондалыштым надалын
 Вүд түрышкө мийалыт.
 Рушышт налын йондалым
 Вүдыш шолэн,— „лап“ шоктэн.

— Лапти будут!— манын руш
 Тудым колын каласэн.
 Сүас налын йондалым.
 Олян шолэн,— „чап“ шоктэн.
 Тудым колын сүасэт,
 — Эй, йыгытләр, чабата
 Булыр!— манын каласэн.
 Сьоп-сьоп нөрышө йонда-
 лым
 Марий кидыш налэшат.—

— Эй, — манэш, — пагалымэ йолташ-влак, паша лүмыштö огыл вэт, лучо мый адак ик йондалым ыштэн ужалэмат, оксаж дэнэ „Марий Йал“ газэтым налам, кум тылызылан ышкэ сита.

„Марий Йалжат“ вэт у ий годсэк арньаш кок кана лэктэш. акшым манат гын, тоштак кодын: 1 тылызылан—15 ыр., 3 тылызылан—40 ыр., 6 тылызылан—75 ыр., идалык-лан—1 т. 20 ыр. Идалыкланак налат гын, пöлэкэш ЗАКОН-ПРАВА УМЛАНДАРЫМЭ КНАГА пуалтэш.

— Тугэ гын, — маныт руш дэн сүас-влак, — мэ тыланэт вэс йондалжымат ышташ полшэна, тыгань сай, шулдо газэт лиймөнтö, тудым ик марийат налдэ ынжэ код.

„МАРИЙ ЙАЛЛАН“ ПЭШ ВАШКЭ СЭРАЛТСА

Кажнэ поштыжо, кажнэ писмонос дэн мэмнан агэнтна-влак дэн сэралташ лийэш, адак тыгань адрэс дэнак оксам колташ лийэш:

Москва, центр, Никольская, 10, Периодсектор Центриздата.

„У В И Й“

Тылчэ йыда лэкшэ, сылнэ мутан, сүрэтан журнал.
 1930 ийыштэ

Чавайн, С.Г., Мухин, Н. С., Шабдар Осып, М. Шкэтан, В. Сави, М. М. Иванов, Мичурин Йатман, Китнъмарин, Орай, тулэч моло писачыл - шамычын возымыштымат пэчэтлаш тунгалэш.

1930 ийлан «У Вий» журнал ак:

Ик посна №	—	30 ур.
Кум тылзылан	—	80 ур.
Куд тылзылан	1 т.	50 ур.
Ик ийлан	3 т.	—

— Оксам тыгай адрэс дэнэ колтыман: —
 г. Йошкар-Ола, Марийскому Областному Издательству.
 Кантонлаштэ почтышто, писмоносэц-влакат подпискым наыт.